

1

אונקלוס

בראשית ו נח

יד

ט אליו תולדת נח נח גבר וזכאי שלים
 הנה בדרויה גדלתא וזו הליד נח:
 וואליד נח תלחא בגין ית שם ית חם וית
 יפת: יא ואתהקבלת ארעא קדם יי
 ואתמליאת ארעא חטופין: יב ותזא יי ית
 ארעא והא אתהקבלת ארי חבילו כל בקרא
 אנש ית ארעה על ארעא: יג ואמר יי לנח
 קצא דכל בקרא עלת לקדמי ארי
 אתמליאת ארעא חטופין מן קדם עובדיהון
 בישאא והא אנא מחפלהון עם ארעא:
 יד עיבד לך תבוקא דאעין דקדרום מדורין
 מעבד ית תבוקא ותחפי יתה מגו ומקרא
 בקפרא: טו ורין דמעבד יתה תלת מאה
 אמין אורקא דתבוקא חמשין אמין פתיה
 והלתין אמין רומה: טז נהור מעבדי
 לתבוקא וקאמתא השקללנה מלעלא
 ומרעא דתבוקא בסטרה תשון מדורין
 ארעין חגינין והליתאין מעבדיה: יז ואנא
 הא אנא מייתי ית טופנא מניא על ארעא
 לתקלא כל בקרא די ביה רוקא דחי
 מתחות שמניא כל די בארעא ימות:
 יח ואקם ית קמי עמך ותעול לתבוקא את
 ובניך ואחתיך ונשי בניך עמך: יט ומכל

76 אלה תולדת נח נח איש צדיק תמים היה
 בדרתיו את האלהים התהלך נח: ויולד נח
 שלשה בנים את שם את חם ואת יפת:
 יא ותשחת הארץ לפני האלהים ותמלא הארץ
 חמס: יב וירא אלהים את הארץ והנה נשחתה
 כיהשחית כל בשר את דרכו על הארץ: ס
 יג ויאמר אלהים לנח קץ כל בשר בא לפני
 כיהמלאה הארץ חמס מפניהם והנני משחיתם
 את הארץ: יד עשה לך תבת עצי גפר קנים
 תעשה את התבה וכפרת אתה מבית ומחוץ
 בכפר: טו וזה אשר תעשה אתה שלש מאות
 אמה ארך התבה חמשים אמה רחבה ושלשים
 אמה קומתה: טז צהר ו תעשה לתבה ואל אמה תכלנה מלמעלה ופתח
 התבה בצדה השמים תחתים שנים ושלשים תעשה: יז ואני הנני מביא
 את המבול מים על הארץ לשחת כל בשר אשר בו רוח חיים מתחת
 השמים כל אשר בארץ יגוע: יח והקמתי את בריתי אתך ובאת
 אל התבה אתה ובניך ואשתך ונשי בניך אתך: יט ומכל החי מכל בשר

76 אלה תולדת נח נח איש צדיק, הואיל והזכירו ספר בשמו שנאמר וזכר
 צדיק לגברה ד"א לנחין עיקר תולדותיהם של צדיקים מעשים טובים א:
 בדרותיו, יש מרכומי דרשים אורו לשבח כל שכן שאלו היה נזיר צדיקים היה
 צדיק יותר, יש שדרשים אורו לגנאי ב לפי דורו היה צדיק ואילו היה נזירו של
 אברהם לא היה נמשך כלום, את האלהים התהלך נח, ונאברהם הוא אומר
 אשר החלכתי לפניו, נח היה צריך קעד לתומכו אבל אברהם היה מתחוק ומשחק
 בצדקו מאלו: התהלך, לשון נ עבר, והוא שמושו של יי בלי כנר ד משמש
 להצא ולשעבר בלשון אחר קום התהלך להנא, המהלך נח לשעבר, התפלל בעד עבדיך
 להנא, ונח והתפלל אל הים הוא לשון עבר אלא שהיו"ש שבראש ה הפוכו להנא:
 ויא ותשחת, לשון ערה וע"א (ס"א ערה כי השחית כל בשר את דרכו וע"א)
 כמו פן תשמיון: ותמלא הארץ חמס, גול (ס"א שנאמר וכן החמס אשר
 נכפיהם) (יב) כי השחית כל בשר, אפילו בזמה חיה וצוף וקקין לשחית מנין
 ו: (יג) קץ כל בשר, כל מקום שאתה מוצא ונת וע"א אנדרלמוסא בנח לעולם
 והורגת טובים ורעים: בי מלאה הארץ חמס, לא נחמס גור דינס אלא על
 ו הגול: את הארץ, כמו מן הארץ ודומה לו כלאמי את העיר מן העיר, חלה את
 רגליו מן רגליו, ד"א את הארץ עם הארץ שאף ג' עפחים של עומק הכתובים נמוחו
 ונטשטשו: (יד) עשה דך תיבת, הרבה ריוח והלאה לפניו ולמה הערימו צננין זה

כדי שיראוהו אנשי דור המבול עוסק בה ק"כ שנה ושולחין אורו מה ואת לך והוא
 אומר להם עמדי הקב"ה להציל מבול לעולם אולי יסונו: עצי גופר, כך שמו ולמה
 ממין זה ע"ש גפרית זו שנגור עליהם להמחמו זו: קניז, מדורים מדורים לכל
 בהמה ומה: בכפר, ופת בלשון ארמי, ומלינו נגמרא כופרא, נמיננו של משה ע"י
 שהיו המים תשים דיה נחומר מנפנין ופת נמחן, ועוד כדי שלא ירית אורו צדיק
 רית עד של אכל בנח ט מפני חוק המים ופתה נמחן ומחן: (טז) צהר, י"א
 חלון ו י"א חן עונה המאזנה להם (כ"ר): וא"א אמה תכלנה
 ס"א מעלה, כסויה משופע ועולה עד שהוא קצר מלמעלה ועומד על אמה כדי שיוצו
 המים למטה מחלן ומכלן (ס"א חינו): בצדה תשים, שלא יפלו השמים נ בה:
 ותחתים שנים ושלשים, ג' עליות זו על גב זו עליונים לאדם אומעים למדור
 תחתים ונל (כ"ר): (יז) ואני הנני מביא, הנני ד מוכן להמס עם אונס
 שזרוני ואמרו לפני כנר מה אונס די חטופין: מבור, שנלה את הכל שנלכל את
 הכל שבויל את הכל מן הגבה לנמוח מ וזוהו לשון חוקים שמתג טופנא שהלף
 את הכל והניחם לנכל שהיא עמוקה לך נקראת שער שגועו שם כל ממי מבול
 (ס"א מימי מבול וכן הגיה מהרש"ל ח"ט ננס' שנת): (יח) והקמתי את
 בריתי, (כ"ר) ברית היה לרין על הפירות ו שלא ירקבו ויעשו ואלה יירגוהו
 רשעים שדור: אתה ובניך ואשתך, האנשים לצד והנשים לצד מכלן שנאסרו

76 אלה תולדת נח נח איש צדיק, הואיל והזכירו ספר בשמו שנאמר וזכר
 צדיק לגברה ד"א לנחין עיקר תולדותיהם של צדיקים מעשים טובים א:
 בדרותיו, יש מרכומי דרשים אורו לשבח כל שכן שאלו היה נזיר צדיקים היה
 צדיק יותר, יש שדרשים אורו לגנאי ב לפי דורו היה צדיק ואילו היה נזירו של
 אברהם לא היה נמשך כלום, את האלהים התהלך נח, ונאברהם הוא אומר
 אשר החלכתי לפניו, נח היה צריך קעד לתומכו אבל אברהם היה מתחוק ומשחק
 בצדקו מאלו: התהלך, לשון נ עבר, והוא שמושו של יי בלי כנר ד משמש
 להצא ולשעבר בלשון אחר קום התהלך להנא, המהלך נח לשעבר, התפלל בעד עבדיך
 להנא, ונח והתפלל אל הים הוא לשון עבר אלא שהיו"ש שבראש ה הפוכו להנא:
 ויא ותשחת, לשון ערה וע"א (ס"א ערה כי השחית כל בשר את דרכו וע"א)
 כמו פן תשמיון: ותמלא הארץ חמס, גול (ס"א שנאמר וכן החמס אשר
 נכפיהם) (יב) כי השחית כל בשר, אפילו בזמה חיה וצוף וקקין לשחית מנין
 ו: (יג) קץ כל בשר, כל מקום שאתה מוצא ונת וע"א אנדרלמוסא בנח לעולם
 והורגת טובים ורעים: בי מלאה הארץ חמס, לא נחמס גור דינס אלא על
 ו הגול: את הארץ, כמו מן הארץ ודומה לו כלאמי את העיר מן העיר, חלה את
 רגליו מן רגליו, ד"א את הארץ עם הארץ שאף ג' עפחים של עומק הכתובים נמוחו
 ונטשטשו: (יד) עשה דך תיבת, הרבה ריוח והלאה לפניו ולמה הערימו צננין זה

א מרחיב חלה חולדות נח ומפסי מיה המה מלודמו נח פים צדיק ש"מ כי נקדוהו המה מלודמו: ב ופליגי בדריש את האלהים כי לפי פרש"י במסך דרש מיה שלל היה צדיק גמור והיה צריך קעד לך ירשו
 בדרותיו לגנאי, והזכורים בשם ס"ל כי מה דמכח את האלהים הקהל נח הוא מוסר שלל היה לו עסק עם בני דורו להאזינם לטעם שהיו רשעים מבורים וכל עסקי הי" כ"א עם אלהים ועבורה לך דרשו בדרותיו
 לשבח נבטיין: ג מניין התפעל: ד ר"ל שאלמ"ד בהגש מורה על גיין כנר כדוע: ה הי"ו שבראש הוא הי"ו של ונח הכפך הפעלים שבאו אחריו לשחית אכל הי"ו של והתפלל הוא הי"ו המבור: ו דרש את
 רכבו מלשון ודך נבר בעלמה: ז אף דלעיל פרש"י כ"ט שאתה מוצא ונת טי, ונראה כי בשביל אונס עגור האפסול ת"מ אי לאו גול לא נחמס עד גור דיש דהיא מועיל משור, ועגול כלכל לא נחמס דרין על עוטים
 ג"כ כ"א היה משום לרע כרשעטו: ח כי דור המבול נדעו חיים רוחנין כמחור צ"כ ונתלק חמיוהו המים נחמיוהו מחומר הגפרית שחלק: ט אף כל שום נח היה צדיק: י ואלה הוא מ"י צדיקים והכחבו
 דלקתן ופתח נח את חלון המבול אשר עשה וירע לפי היראשון: ב אף שלל פתח פתיו, עשה מלמעלה: ד רש כלל יי ואלו בני: ה לפי ס"י היראשון צדיקי מבול הוא המורחא בלל אורי סני הוא מהורחא
 בלל אופי השלישי הוא מהורחא וכל הנדק עם מבוא, ולפירושו ו מנא קרי" לראה את דברי הארזים: ו לך סמך ופתח אל המינה להקמם ברית כי בלא זה לא היה יכול למס אל המינה:

בפשא חיתא ככל בשרא ולא יהי עוד מיא
 לטופנא לחבלא כל בשרא: טו ויתמי
 קשומא בעננא ואחזנה למדפר קים עלם בין
 מימרא דני וביין כל נפשא חיתא ככל
 בשרא די על ארעא: יז ואמר יי לנח דא
 את קים די אקמית בין מימרי וביין כל
 בשרא די על ארעא: יח ויהו בני נח די
 נסקרו מן תבוקתא שם וקום וקת וקום הוא
 אבויה דקנען: יט תלתא אליו בני נח
 ומאלין אתבדירו קל ארעא: כ ושרי נח
 גבר פלח בארעא וינציב פךמא: כא ושתי
 מן תמרא ורוי ואתגלי בגו משקניה:
 כב ותוא קום אבויה דקנען יח ערוקתא
 דאבויה ותמי לתרין אחוהי בשוקא:
 כג ונסיב שם וקפת יח כסוקא ושיוי על
 קתף תרתייהו ואלו מחזרין וקפיו יח
 ערוקתא דאבוהו וקפיהו קחזרין וערוקתא
 דאבוהו לא חזו: כד ואתער נח ממשקיה
 וידע יח די עבד ליה כריה זעירא:
 כה ואמר ליט קנען עבד שלח עבדיו יהי
 לאחוי: כו ואמר ברוד יי אלהי דשם
 ויהי קנען עבדא להון: כז יפתי יי לקסת
 וישרי שכינתיה במשקניה דשם ויהי קנען
 עבדא להון: כח וקיא נח פתר טופנא תלת
 מאה וקמשיין שנין: כט ויהו כל ימי נח

אשר ביני וביניכם ובין כל-נפש חיה בכל-בשר
 ולא-יהיה עוד המים למבול לשחת כל-בשר:
 טז והיתה הקשת בענן וראיתה לזכר ברית
 עולם בין אלהים ובין כל-נפש חיה בכל-בשר
 אשר על-הארץ: יז ויאמר אלהים אל-נח זאת
 אות-הברית אשר הקמתי ביני ובין כל-בשר
 אשר על-הארץ: פ (שישי) יח ויהיו בני-נח
 היצאים מן-התבה שם וחס ויפת וחס הוא
 אבי-קנען: יט שלשה אלה בני-נח ומאלה נפצה
 כל-הארץ: ל ויחל נח איש האדמה ויטע כרם:
 כא וישת מן-היין וישכר ויתגל בתוך אהלה:
 כב וירא חם אבי קנען את ערות אביו ויגד
 לשני אחיו בחוץ: כג ויקח שם ויפת את-

השמלה וישימו על-שכם שניהם וילכו אחרנית ויכסו את ערות
 אביהם ופניהם אחרנית וערות אביהם לא ראו: כד וייקח נח מיינו
 וידע את אשר-עשה לו בנו הקטן: כה ויאמר ארור קנען עבד עבדים
 יהיה לאחיו: כו ויאמר ברוד יהוה אלהי שם ויהי קנען עבד למו:
 כז יפת אלהים ליפת וישכן באהלי-שם ויהי קנען עבד למו: כח ויחיי-נח
 אחר המבול שלש מאות שנה וחמשים שנה: כט ויהי כל-ימי-נח

רשי

שם שנחמחך במנוה יומר מיפת לך וכו בניו לנח של צימ ויפת וזה לקטורה
 ח לנחו שני אמן לגוג מקום שם קבר. והם שבה את אביו נאמר כורעו כן ינהג
 מלך אשור את שני מזרים ואת גלות כוש נערים וקנים ערוס ויחף וחשופי שם וגו':
 ופניהם אחרנית. למה נאמר פעם שניה מלמד שעשקרתו אללו והוכרעו הסוך
 עמם לכסותו הפכו פניהם אחרנית: (כד) בנו הקטן. הפקול והנוי ו כמו הנה
 קטן נחמך בגוים נזוי: (כה) ארור קנען. אמה גרמת לי שלא אוליד בן רביעי
 אשר לשמטי י ארור נך רביעי להיות משמש את ורעם של אלו הגדולים שהוטל
 עליהם עושה עבודתי מעתה. ומה ראה חם שסרקו אמר להם לאחיו אדם הראשון
 שני גוים היו לו והרג זה את זה בשביל ירושת העולם ואביו יס לו גי גוים ועודו
 נמקש בן רביעי: (כו) ברוד די אלהי שם. שעתיד לשמור הנטמחו לורעו כ למח
 להם את ארץ קנען: וידע. להם קנען למע ועוד: (כז) יפת אלהים
 ציפת. מתורגם יפתי ירמי: וישכן באהלי שם. ישרה שכינתו בישראל. ומדרש
 חכמים א"עם יפעת אלהים ליפת שנה כורש שהיה מצני יפת בית שני לא שררה
 זו שכינה והיכן שררה במקדש ראשון שנה שלמה שהיה מצני שם: וידע קנען

לפני ד להיח חשך ואלדון ועולם: (טו) בין אלהים ובין כל נפש חיה. בין
 מדת הדין של מעלה וביניכם שהיה לו לכהוב בניו ויין כל נפש חיה. אלא וכו מדרשו
 כשנחא מדה הדין לקטרג עליכם (לחייב לחכם) אני רואה את האות ונוכר: (יז) זאת
 אות הברית. היראהו הקשת ואמר לו הרי האות שאתמתי: (יח) וחס הוא אבי
 קנען. למה הוצרך לומר כאלו לפי שהפרשה עסוקה וזאה בשכרותו של נח שקלקל
 בה חס ועל ידו נתקלל קנען ועדיין לא כחז חולדות חס ולא ידענו שכנענו בני לפיך
 הוצרך לומר כאלו וחס הוא אבי קנען: (כ) ויהי. (כ"ר) עשה עמנו חזוין שהיה לו
 לעסוק מחלה כנעויה אחרת: איש האדמה. אדווי האדמה כמו (רות א) איש
 ה נעמי: ויטע כרם. כשנכנס לחיבה הכניס עמו ומורו ו יחודי חמטם (כ"ר):
 (כא) אהלה. אהלה כמידי רמו לי שבעים שנקראו על שם שומרון ו שנקראת אהלה
 שגלו על עסקי היין שנחמר (עמוס ו) השומים נמורקי יין: ויתגל. לשון ויפתעל:
 (כב) וירא חם אבי קנען. (כ"ר) יש מרובויו אומרים קנען ראה והגיד לאביו
 לכן הוכרז על הדבר ונתקלל: וירא את ערות אביו. יש אומרים סרקו ופנהדריין
 ט וי"א רכעו (כ"ר): (כג) ויקח שם ויפת. אין כמידי ויקחו אלא ויקח לימד על

עיקר שפתי חכמים

ד לך כמידי קנען עין של הארץ ר"ל אדון על העולם: ה שאין עיך לומר על העולם כולו כולו נפש חיה. בין
 דיחוקל [כג]: ח די קטורה הוא ג"כ משין כסיר: ט די בשנים היה שם הקטן שבוטל ולא חס כמו שמוסר ליקח: י מ"ד לעיל [פסוק כ"ג] סרטו הוכחמו מאלו. ולמ"ד רכעו משום לנחון ויחל חס את ערות
 אביו הוא לשון ביאה כמו וראה את ערותה [ויקרא כ י"ז] והא דקלל את קנען הא והא הוא. סרטו ורעו. והא ללא קלל את חם. סי' החוקי בקהדריין לפי שכוונתו ויכרז עליהם את חם וזה כעו. ואין קללה במקום
 רכעו: ב מדמית עבד למו ולא כמידי עבד לו לשון יפתי ש"מ דלא קאי על שם חם על ורעו: ד דרש מפלל כמכור כי כבר כמידי ש"א ויהי קנען עבד למו: ה הוא היחלל דרבי יוסף צימח פ"ק ורש"י מנחרי

3

מדרש רבה

עם כל המפרשים

כמבואר בשער השני

משרד
אוצר התורה

יוצא לאור

במהדורה מפוארת ומשוכללת
משלב את שני המדרשים המפורסמים
מהדורת דפוס וילנא ומהדורת עץ יוסף
ליצירה חדשה ומהודרת

משרד

כרך א

בראשית א

פרשיות בראשית, נח, לך לך

הוצאת ספרים ח. זגשל ירושלים

פעיה"ק ירושלים תוכב"א

מסורת המדרש

זה עין לעיל פרשה ל"ח ע"ג. לו תמונה כן סימן י"ג. ילקוט כן רמז ס"ח. לו תמונה כן סימן י"ג. ילקוט כן רמז ס"ח.

חידושי הרד"ק

ג שששה פנים לאדמה. שבשכילו חרבו פני האדמה. נתלחלה האדמה. טאה ונרטיען נתגמטה האדמה כמ"ש זה יתגמו ונר מן הארמה ונר.

אמרי יושב

ג שששה פנים לאדמה. ובישו פני האדמה עמבור.

רע אברהם

פל"ו ד וישת מן היין שתה בלא מרה ונתבוה. שמעתי פי על מרדש זה מתגזא מפת הדור מהר"ד דוד נ"ו אביר דק"ק פראג דאי במס ע"ז ששנת המכל היה אלף תרנו לבריאת עולם ושנה שיצא נח מן התיבה היה אלף תרנו נמצא היה שנת שמיטה באותה שנה ואסור לרוע ולנטע ונח נטע כרם ואיתא במסכת סנהדרין דף כ"ה גבי כהן הורש פרש"י שהכניס נחשדים על השביעית משום דבורים התיירא לנפשמ האיל ותרוטות ומעשרות שלהם ואי שנת היה כהן ולכן היה מורה היתר לנפשה תבע כרם בשביעית ואיתא במסכת תענית כהן בזמן הזה אסור לשחות יין שסא יגבה בית המקדש ויהיה צ"ר לעבוד עבודה כ"ה ושתינו יין שעבר חילל ופרך הנמר הוא אפשר דניים פורח או עיל כדרך מל ומשני הנמרא הני מלי רשתה כרי מרתו אבל אם שתה זותו מכרי מרתו כשי"כ שרך מרתו וכו' והשתא איש יחל נח שששה עצמו חלק

התחלה אלא הוא לשון חלל וחולין. שנטע כרם לא לקיום העולם אלא לשחות יין הרבה. אמר ר' אבא בר כהנא. לעיל סוף פ' ל"א וצ"ל כאן ר' לוי אמר הכניס עמו זמורות לנטיעות וגרופות לזיתים דלא כר' אבי"כ ע"ש. איש האדמה. למה דווקא כאן קראו איש האדמה. על כן דורש על פי מרה ט"ז שהיה להוט לעבודת האדמה ולגנותו בא. ולא נמצא בהם תועלת. כי מאחר שהיו אנשים גדולים וצדיקים בעלי וזה"ק לא היה להם להשתקע רק לעבודת האדמה ולבסוף נכשלו וכמפורש כל אחד במקומו. ועי' תנחומא כאן. ועי' מ"ש לקמן פ' צ"ט סימן י"ב ואת הארץ כי נעמה. קין היה. כמפורש בראשית ד' וקין היה עובד אדמה. פנים לאדמה. בחרישה וזריעה ונטיעה וכשבילו נתלחלה האדמה כמ"ש לעיל סוף ל"ג המחינו עד שירדו גשמים וזרעו והכל בשביל נח ובחפלתו גם נקרא איש האדמה שמזרעו נתמלאה כל פני האדמה בני אדם. בורגר ל"שם בורגרות. עי' מ"כ ועי' ויק"ר פ' א' סימן יו"ד שנקרא נקדוד ועי' עוד ד"ר פ' י"א סימן ג'. שירא שמדון. לעיל סימן א' פירשתי ועי' מ"ש ילקוט בשם מדרש אבכיר. כל דבר שאינו כפי התורה והחכמה האמיתית מיוחס למזיקים ומשחיתים. ד שלא במדה. פי' לפי צורך

גרופית אחת אלא ויטע פ'רם. ומהיכן הנה לו, אמר ר' אבא בר כהנא יתחנניס עמו זמורות ונטיעות ויחורים של תאנה וגרופיות לזיתים הקא הוא דקתיב (בראשית ו כא) ואספת אליך, אין אדם פונס דקר אלא אם פן הנה צריך לו. איש האדמה, יג' הם שהיו להוטים אחר האדמה ולא נמצא בהם תועלת ואלו הן קין נח וצזיהו. קין הנה עובד אדמה נח איש האדמה. צזיהו (וי"ד כו י) ואקרים וכרמים פהרים וכפרמל פי אהב אדמה הנה. איש האדמה שששה פנים לאדמה וששבילו פני האדמה. איש האדמה, בורגר לשם בורגרות. אמר ר' בורגיה חביב משה מנח, נח משנקרא איש צדיק נקרא איש אדמה, אקל משה משנקרא איש מצרי נקרא איש האלהים. ויטע פ'רם, בשעה אפגע בו שירא שמדון אמר לו שפסי עמך אלא אנדהר כך דלא תעול לחלקי ואם עלת בחלקי אנא חביל כך. ד (ט, כא) וישת מן היין. וישת שתה שלא במדה ונתבוה.

קשה. כי דוין ישמח לב אנוש. ומיעוטו מפקח לבו לתורה ורובו מביא לידי עכירה. ועי' אמר רק היה נזהר שלא תבנם לחלקי. והוא לסעודת הרשות ולשחיה מרובה כי אם בחלק אלוהו ממעל לרבר מצוה כניחום אבליב וכיוצא ושתיה מועטת ולא מרובה. כי אם הכנס לחלקי אני משחית אותך (אלשיך). ד שלא במדה. (מדכתיב מן היין דה"א היריעה

רש"י איש האדמה. שכל לטעות פעל פני האדמה ילאו ממנו. בורגר. לשון נוגזותא. אלוה. חסר אכר.

מתנות כהונה איש אהב כן צריך לו. ע"ל סוף פרשה ל"ח. ונלא נמצא בהן גרסינן וכ"ה נפסקת כהונתן. שששה פנים לאדמה. שאלו קודם הנטיעה פנים לא היה לה כי חס חורבן ושמון. וששבשילו כו'. אמר שהקריב קצין וילקוט גרם שנשכילו ולפי זה ראי לנרוס ומלא כל פני האדמה ויהיה הכל ענין אחד. נתלחלה האדמה. שירדו גשמים שאחר מי המנוול לא נמח כלעיל סוף פרשה ל"ג. ה"ג בערוך וילקוט איש האדמה. בורגר ל"שם בורגרות. פי' הערוך נקרא איש האדמה על שם שנכד אה האדמה. משנקרא

חידושי הרש"י ג זמורות לנטיעות ויחורים לתאנה. כ"ה לעיל ספ"א וע"ש מש"כ. ד וישת מן היין וישבר ויתגל כצ"ל. כי ויין דוישבר הוא מן המנין.

הארמה באנשים כי אלוהי הוא היה התבל רוב, ודרש עוד שעל שם העתיד מפני שעבר אחיך הארמה ועסק בה נקרא תחילה מן זהו לגנאי כמו שפרשתי לעיל (אשר הנולד).

יהוה צבאות אלהי ישראל לקוח את-הספרים האלה את ספר המקנה הוה ואת החתום ואת ספר הגלוי הוה ונתתם בכלי-חרש למען יעמדו ימים רבים: כי כה אמר יהוה צבאות אלהי ישראל עוד יקנו בתים ושרות וכרמים בארץ הזאת: ואתפלל אל-יהוה אחרי חתמי את-ספר המקנה אל-ברוך בן-נריה לאמר: אהה אדני יהוה הנה | אתה עשית את-השמים ואת-הארץ בכחך הגדול ובזרעך הנטויה לא-יפלא ממך כל-דבר: עשה חסד לאלפים ומשלם עון אבות אל-חיק בניהם אחריהם האל הגדול הנבון יהוה צבאות שמו: גדל העצה ורב העלילה אשר-עניף פקחות על-כל-דרכי בני אדם לתת לאיש פדרכיו וכפרי מעלליו: אשר שמת אתות ומפתים בארץ מצרים עד-היום הוה ובישראל ובאדם ותעשה-לך שם פיוס הוה: ותצא את-עמך את-ישראל מארץ מצרים באותות ובמופתים וביד חזקה ובאזרוע נטויה ובכנורא גדול: ותתן להם את-הארץ הזאת אשר-גשבעת לאבותם לתת להם ארץ זבת חלב ודבש: ויכאו וירשו אותה ולא-שמעו בקולך כתיב ובתרותך ובתורתך לא-הלכו את-כל-אשר צויתם להם לעשות לא עשו ותקרא אתם את כל-הרעה הזאת: הנה הסללות באו העיר ללכדה והעיר נתנה ביד הפשדים הנלחמים עליה מפני החרב והרעב והדבר ואשר דברת הוה והנך ראה: ואתה אמרת אלי אדני יהוה קנה-לך השדה בפספ והעדר עדים והעיר נתנה ביד הפשדים: ויהי דבר-יהוה אל-ידמיהו לאמר: הנה אני יהוה אלהי כל-בשר המפני יפלא כל-דבר:

ויקרא כו בחוקתי

אונקלוס

אם-בחקתי תלכו ואת-מצותי תשמרו ועשיתם אתם: ונתתי גשמיכם בעתם ונתנה הארץ יבולה ועץ השדה יתן פרו: והשיג לכם דיש את-בציר ובציר ישיג את-זרע ואכלתם לחמכם לשבע וישבתם לבטח בארצכם: (שני) ונתתי שלום בארץ וישכבתם ואין מחריד והשפתי חיה רעה מן-הארץ וחרב לא-תעבר בארצכם: וירדפתם את-איביכם ונפלו לפניכם לחרב: וירדפו מכם חמשה מאה ומאה מכם רבבה וירדפו ונפלו איביכם

ג אם בקמני תקבון וית פקודי תשרון ומעפדון ותהון: ד ואמן משריכון בעדנהון ותמן ארעא עללמא ואילן מקלא יתן אפיה: ה וערע לכו דילשא ית קטפא וקטפא יערע לאפוקי בד זרעא ומיקלון לחמכון למשבע ומיתבון לרחיצן בארעכון: ו ואמן שלמא בארעא ומשרון ולית דמניד ואבשל חיקא בשמא מן ארעא ויקטלין בחרפא לא יעדון בארעכון: ז ותירפון ית פעלי דבביכון ויפלון גדמיכון לחרפא: ח וירדפון מנכון חמשא מאה ומאה מנכון לרבותא ועירקון ויפלון פעלי דבביכון גדמיכון לחרפא:

76 (ג) אם בחקתי תלכו. יכול זה קיום המלות כשהוא אומר ואת מצותי תשמרו וגו' הרי קיום המלות אומר הא מה אני מקיים אם בחקתי תלכו שהרי עמלים א במורה וזאת מצותי תשמרו. הוא עמלים בתורה ע"מ לשמור ולקיים כמו שגוף ולמדתם אותם ושמרתם לעשותם: (ד) בעתם. בשעה שאין דבר בני אדם ללכת ב כגון (בלילי רביעיית. רש"י יסן) בלילי שבתות: ועץ השדה. הן אילני סרק ג ועמידן לעשות פירות: (ה) והשיג לכם דיש את בציר. שהיא הדיס מרובה והיא עטוקיס זו עד הנכיר ובציר חתמסקון עד שעת הזרע: ואכלתם דחמכם לשבע. אוכל קימעה והוא ד ממנךך במעיו: (ו) ונתתי שלום. שמה חלמרו הרי מאלל והרי משחה אם אין שלום אין כלום חיל אחר כל זאה ונתתי שלום בארץ מכלן שהשלום שקול ה כגוד הכל וכן הוא אומר עושה שלום ובורח את הנל: וחרב לא תעבר בארצכם. אילל שלל ינאוו למלחמה אלל אפיי

עיקר שפתי חכמים
א ויפסדו הכתובין כי אם בחקתי תלכו כי מהו ומתעסקו בתורה להביט ולגעת אותה ותלמודו בה על מנת ואת מצותי תשמרו כדי לשמור ולקיימם. וגם למעשה יהיה כי וישקום אותם: ב כי בשם הוא שם הקיבוץ ולא ימורה רק לענין המינים השונים אשר בשם הקבוצה או לענין הימים והשעות ולמה לא חביב פה ונתתי השם בעתו בל"י כמו בכל הכתוב הוא דמנבר משם הקיבוץ בל"י. לכן מפרש רש"י דה ולאמר על אל שכתובי שמעו (בין סדר כהר) וע"ז אמר הכתוב אם בחקתי תלכו גו' או ונתתי בשמיכם אשר יהיו בעתותי הכתובות המצוות רק טוב ולא ירע לאדם: ג מדמתי וכן השנה ולא די למנוח ובענין תן פרו לכן מפרש דנאמר על כל עין של אילני סרק: ד וי הוא נכרה מדעה מלמד כי היה התשובה מרובה עוד ספיקות המוטע ממה לטעות: ה כי בלא"ה גם נכרת התשובה לקבלה מהפך אם הארצי יתלכלל ורק השלום הוא גמר כל הכרעה: ו כי כן משמעה הכתוב ונפלו לפניכם לחרב ולא אחר חמשה מאה ומאה שפטים עשירים וי וכן חביב כי פעמים נכרשה והפלו חוקים:

תקצח

מלאכי ג

תרגום

נְדַבְרוּ יִרְאֵי יְהוָה אִישׁ אֶל-רֵעֵהוּ
 וַיִּקְשַׁב יְהוָה וַיִּשְׁמַע וַיִּכְתַּב סֵפֶר זְכוּרֹן
 לְפָנָיו לִירְאֵי יְהוָה וּלְחֹשְׁבֵי שְׁמוֹ:
 "וְהָיוּ לִי אֲמֹר יְהוָה צְבָאוֹת לַיּוֹם אֲשֶׁר
 אֲנִי עוֹשֶׂה סִגְלָה וְחִמְלָתִי עֲלֵיהֶם
 כַּאֲשֶׁר יַחְמַל אִישׁ עַל-בְּנוֹ הָעֶבֶד אֹתוֹ:
 76 יִי וְשַׁבְתֶּם וּרְאִיתֶם בֵּין צְדִיק לְרָשָׁע בֵּין
 עֶבֶד אֱלֹהִים לְאֲשֶׁר לֹא עֲבָדוֹ: יִי פִי
 הִנֵּה הַיּוֹם בָּא בְּעַר פְּתִנּוֹר וְהָיוּ כָל-
 זָדִים וְכָל-עוֹשֵׂה רָשָׁעָה קָשׁ וְלֹהֵט
 אֹתָם הַיּוֹם הַבֹּא אֲמֹר יְהוָה צְבָאוֹת
 אֲשֶׁר לֹא-יַעֲזֹב לָהֶם שָׂרֵשׁ וְעֵנָף:

דחליא דיי גבר עם חבריה
 ושמיע קדם יי וגלי קדמוהי
 ואתקתיב ספר זכרון
 קדמוהי לדחליא דיי
 ולדמחשבין ליקרא שמייה:
 (יז) ויהון קדמי אמר יי צבאות
 ליומא די אנא עתיד למעבד
 סגלתא ואחוס עליהון כמא
 דאחיס גברא על בריה דפלח
 יתייה: (יח) ותתובון ותחזון בין
 צדיקיא לרשיעיא בין דפלחו
 קדם יי לדלא פלחו קדמוהי:
 (יט) ארי הא יומא אתא בעיד
 פתנורא ויהון כל רשיעיא וכל
 עבדי חטאה חלשין כקשא
 וילחיה ותהון יומא דאתי אמר
 יי צבאות דלא ישבוק להון
 בר ובר בר:

תולדות אהרן

רש"י

מן הרעה ולא נכשלו: (טז) אז נדברו וגו'. אני
 משיב על דצריכס אז צעשות הרשעים רשעס
 והטווצים הלכו קדורני' מפני שנדצרו יראי ה' שלא לידבק צמעשיהם הרעים ואני לא נשכחו דצריכי'
 מלפני ואע"פ שאיני ממחר להשיב גמול כי הקצמתי ושמעתי ונתיי לכתוב להם ספר זכרון והיו לי
 דצריה' מקוימים: (יז) ליום אשר אני עושה סגולה. אשר אלצתי והנמתי לשלם צו גמולי שם ארצה
 אחכס מה צין נדיק לרשע: סגולה. אומר אייטטו"י בלע"ז: (יט) כי הנה היום בא. יום זה לשון שמש
 הוא שכן אמרו חכמי' אין גיהנס לעמיד לצא אלא הקצ"ה מוציא חמה מנרתיקה ורשעים נדונים זה

מצודת ציון

מצודת דוד

(טז) ויקשב. ענין האזנה: ספר. מגילה: ולחושבי. מל' מחשבה:
 (יח) סגלה. ענין אוצר כמו וסגולת מלכים (קהלת ב): וחמלתי.
 ענין רחמנות: (יט) בוער. ענין שרפה: קש. הוא התכן הדק: ולחט.
 ענין שרפה והתלהבות כמו אש לוחט (תהלים קד): לא יעזוב.
 למען לא יקופח שכרם לעתיד וכמ"ש ובעת ההיא ימלט
 עמך כל הנמצא כחוב בספר (דניאל י"ב): (יז) והיו לי.
 אמריהם יהיו שמורים אצלי על היום אשר אני עושה
 עליו סגולה הוא יום הגמול שעל היום ההוא יאצור
 מעשה בני אדם לשלם לכל איש כמפעלו: וחמלתי. אז
 אחמול על יראי ה' כאשר יחמול איש על בנו הנוזהר בעבודתו: (יח) ושבתם. ר"ל עם כי עתה רואים הודים בשלום
 ולא כן עובדי אלהים הנה אז תשובו ותראו ההפרש בין צדיק לרשע: בין עובד וגו'. כפל הדבר במ"ש: (יט) כי הנה
 היום בא. יום המשפט הבא יבער כתנור אש לעשות כליה ברשעים ויהיו נוחים להשרף כקש ולהבת אש היום הבא

מנחת שי

וחסר וא"ו מכלל ומלאים יו"ד נינהו: (טז) ויכתב ספר. יש טעות בקצת פרסי אבות פרס ג' שכתוב בהם ויכתב בספר והכתוב הוא ויכתב ספר:

טז פִּי-מִי נָח זֹאת לִי אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתִּי
 מֵעֵבֶר מִי-נָח עוֹד עַל-הָאָרֶץ כֵּן
 נִשְׁבַּעְתִּי מִקְצֶף עָלֶיךָ וּמִגֶּעֶר-בְּךָ: י כִּי
 הֶהְרִים יְמוּשׁוֹ וְהִגְבַּעוֹת תְּמוּטִינָה
 וְחִסְדֵי מֵאֲתָךְ לֹא-יְמוּשׁ וּבְרִית שְׁלוֹמִי
 לֹא תָמוּט אָמַר מְרַחֵם יְהוָה: טז
 יא עֲנִיָּה סְעָרָה לֹא נִחְמָה הִנֵּה אָנֹכִי
 מֵרַבִּיץ בַּפּוֹךְ אֲבִיךָ וַיִּסְדֹּתֶיךָ

(ט) פִּי־מִי נָח דָּא קְדָמִי דְקִנְיִת
 בְּמִימְרֵי דְלֹא יַעֲדוּן מִי טוֹפְנָא
 דְהוּוּ בִּיּוֹמֵי נָח עוֹד עַל אֶרְעָא
 כֵּן קִנְיִת בְּמִימְרֵי דְלֹא יְחוּל
 רוּגְזֵי עָלְךָ וְלֹא אֲזוּף בִּיךָ:
 (י) אֲרִי טוֹרֵיָא יַעֲדוּן וְרַמְתָּא
 יִתְפָּרְקוּן וְשׁוּבֵי מַנִּיךְ יְרוּשְׁלָם
 לֹא יַעֲדֵי וְקָנִים שְׁלָמִי לֹא
 יִתְרַחֵק אָמַר דְּעֵתִיד לְרַחֵמָא
 עָלְךָ יי: (יא) חֲשִׁיבְתָא מְקַבְּלָא
 עוֹלָבָן קַרְתָּא דְאֲמַרִּין עָלְהָ
 עֲמִמְיָא לֹא תִתְנַחֵם הָא אָנֹשׁ
 כְּבִשׁ בְּצִדִידָא אֲבִנֵי רִצְפְתִיךָ

תולדות אהרן

מי נח. סוטה יא סנהדרין צט שבעות לו עקדה שער יד זוהר
 ויקרא (תענית טו): ההרים ימושו. עכו"ם יז (סנהדרין כז):
 מרביץ בפוך. זוהר פקודי:

רש"י

עולם: (ט) כי מי נח זאת לי. שבעה צדי והולך
 ומפרט דברו כאשר נשבעתי מעצור מי נח וגו':
 (י) כי ההרים ימושו. אף אם תכלה זכות אבות
 ואמהות חסדי מאמך לא ימוש: (יא) סערה. שלזה סוער צרובי נרות: מרביץ בפוך. רולף רלפתן

מצודת ציון

במעט כן ת"י ואין לו דומה: (ט) מעבור. לכל עבור וכן מקצוף
 כמו מהמטיר עליו מטר (לעיל ה). ומגער. ענין צעקת גויפה:
 (י) ימושו. ענין הסרה כמו לא ימיש עמוד הענן (שמות יג):
 תמוטינה מלשון נטיה: (יא) מרביץ. מל' רביצה והשכבת האבן:
 הוא הכחול והוא דק כעין החול ובו הגשים צובעות

מצודת דוד

הסתרתי פני ממך רק רגע ר"ל אל מול החסד תחשב רק
 לרגע כי בחסד עולם ארחמך: (ט) כי מי נח וכו'. הקצף
 כך הוא לי כמו מי המבול שהיה בימי נח אשר נשבעתי
 שלא יהיה עוד מי המבול כן נשבעתי וכו': (י) כי ההרים
 ימושו. לפעמים יקרה אשר ההרים עם רוב תזקם יסורו
 ויעתקו ממקומם על ידי רעש וכן הגבעות יונטו לנפול
 בארץ: וחסדי. אבל חסדי הוא דבר המתקיים ולא יסור מאתך
 והבטחת ברית שלומי וכו' וכפל הדבר במ"ש: (יא) ענייה
 סערה. על ירושלים יאמר שהיא כענייה מרעדת כמרדח סערה ואין מי לנחמה: מרביץ בפוך אבניך. אבני הרצפה
 ארביץ ואשכוב בפוך כי ישפך מתחת רצפת האבנים במקום החול כי כן הדרך לשפוך חול תחת אבני הרצפה

רד"ק

רבותינו ולמדו מזה כי לאו לאו שבועה ומדלאו לאו שבועה
 הן נמי שבועה, ויש לפרש כי הברית היא השבועה כמו שאמר
 והקמותי את בריתי אתכם והברית הוא קיום הדבר וכן שבועה
 היא קיום הדבר: מגער בך. העיץ נקרא בחטף קמץ: (י) כי
 ההרים ימושו. ההרים והגבעות הם הדברים הקיימים אשר
 בארץ ואעפ"י כן פעמים ימושו ותמוטנה ברעש הארץ אבל חסדי
 ובריתי אתך הוא יותר קיים שלא ימוש לעולם ויש לפרש ההרים
 והגבעות משל על שרי עכו"ם: (יא) ענייה סערה. סערה
 בסערת הגלות: לא נחמה. פי' עד עתה לא נחמה, ויונתן תרג'
 השיכתא מקבלא עולבן קרתא וגומר: מרביץ. מושיב או משכיב
 כלומר שיהיו אבני היסוד אבני פוך שהם כעין חול והם מרגליו

פירש במעט קצף, וכן תרגם יונתן בשעה זעירא סלקית אפי
 שכינתי זמן זעירא מינד: (ט) כי מי נח. יש מחלוקת בספרים
 במלה הזאת ברוב הספרים הם שתי מלות ופי' מנחם מי המבול
 וסמכה לנח שבאו בימיו ונצל מהם, ויש ספרים שהיא מלה אחת
 כמו כימי נדת דוחה, וכן תרגם יונתן כיומי נח מכל מקום הענין
 אחד, אמר כמו דבר מי המבול שהיו בימי נח שנשבעתי שלא
 יעברו עוד על הארץ והיא גורה שלא תבמל כן נשבעתי אחרי
 צאתך מהגלות מקצף עליך ומגער בך, ופי' זאת הגלות והשבי'
 היא לך כמו מי נח כמו שהם לא יהיו עוד כן לא יהיה לך גלות
 עוד, ושבועת נח היא שאמר שני פעמים ולא יכרת כל בשר עוד
 ממי המבול ולא יהיה עוד מבול לשחת כל בשר, כך פירשו

ליקוטי אמרים תניא

לכ"ק אדמו"ר הזקן

הרב רבי שניאור זלמן מליאדי

(בעל התניא והשולחן ערוך)

זצוקללה"ה נבג"מ זי"ע

עם

ביאורים ופנינים

יצחק הכהן

חלק א

פרקים א-לד

יזא לאור על ידי "המאור שבתורה"
ארגון להפצת מעיינות החסידות בקרב בני הישיבות

76 פרק טו ובזה יוכן מ"ש ושבתם וראיתם בין צדיק לרשע בין עובד אלהים לאשר לא עבדו שהפרש בין עובד אלהים לצדיק הוא שעובד הוא לשון הוה שהוא באמצע העבודה שהיא המלחמה עם היצה"ר להתגבר עליו ולגרשו מהעיר קטנה שלא יתלבש באברי הגוף שהוא באמת עבודה ועמל גדול להלחם בו תמיד והיינו הבינוני. אבל הצדיק נקרא עבד ה' בשם התואר כמו שם חכם או מלך שכבר נעשה חכם או מלך כך זה כבר עבד וגמר לגמרי עבודת המלחמה עם הרע עד כי ויגרשו וילך לו ולבו חלל בקרבנו. ובבינוני יש ג"כ שתי מדרגות עובד אלהים ואשר לא עבדו ואעפ"כ אינו רשע כי לא עבר מימיו שום עבירה קלה וגם קיים כל המצות שאפשר לו לקיימן ותלמוד תורה כנגד כולם ולא פסיק פומיה מגירסא אלא שאינו עושה שום מלחמה עם היצר לנצחו ע"י אור ה' המאיר על נפש האלהית שבמוח השליט על הלב כנ"ל מפני שאין יצרו עומד לנגדו כלל לבטלו

ליקוטי אמרים כא

לבטלו מתורתו ועבודתו ואין צריך ללחום עמו כלל כגון שהוא מתמיד בלמודו בטבעו מתולדתו על ידי תגבורת המרה שחורה וכן אין לו מלחמה מתאות נשים מפני שהוא מצונן בטבעו וכן בשאר תענוגי עוה"ז הוא מחוסר הרגש הנאה בטבעו ולכן אין צריך להתבונן כל כך בגדולת ה' להוליד מבינתו רוח דעת ויראת ה' במוחו להשמר שלא לעבור על מצות ל"ת ואהבת ה' בלבן לדבקה בו בקיום המצות ות"ת כנגד כולן אלא די לו באהבה מסותרת אשר בלב כללות ישראל שנקראו אוהבי שמו ולכן אינו נקרא עובד כלל כי אהבה זו המסותרת אינה פעולתו ועבודתו כלל אלא היא ירושתנו מאבותינו לכלל ישראל וכמ"ש לקמן. וכן אף מי שאינו מתמיד בלמודו בטבעו רק שהרגיל עצמו ללמוד בהתמדה גדולה ונעשה ההרגל לו טבע שני די לו באהבה מסותרת זו אא"כ רוצה ללמוד יותר מרגילותו וכוה יובן מ"ש בגמרא דעובד אלהים היינו מי ששונה פרקו מאה פעמים ואחד ולא עבדו היינו מי ששונה פרקו מאה פעמים לבד והיינו משום שבימיהם היה הרגילות לשנות כל פרק מאה פעמים כדאיתא התם בגמרא משל משוק של חמרים שנשכרים לעשר פרסי בזוזא ולאחד עשר פרסי בתרי זוזי מפני שהוא יותר מרגילותם. ולכן זאת הפעם המאה ואחת היתרה על הרגילות שהורגל מנעוריו שקולה כנגד כולן ועולה על גביהן ביתר שאת ויתר עז להיות נקרא עובד אלהים מפני שכדי לשנות טבע הרגילות צריך לעורר את האהבה לה' ע"י שמתבונן בגדולת ה' במוחו לשלוט על הטבע שבחלל השמאלי המלא דם הנפש הבהמית שמהקליפה

ליקוטי אמרים

שמהקליפה שממנה הוא הטבע וזו היא עבודה תמה ^{אוצר התכמה} לבינוני. או לעורר את האהבה המסותרת שבלבו למשול על ידה על הטבע שבחלל השמאלי שזו נקרא ג"כ עבודה להלחם עם הטבע והיצר ע"י שמעורר האהבה המסותרת בלבו משא"כ כשאין לו מלחמה כלל אין אהבה זו מצד עצמה נקראת עבודתו כלל:

הדפסה ברזולוצית מסך - להדפסה איכותית הדפס ישירות מן התכנה
ליקוטי אמרים תניא עם ביאורים ופנינים - א שניאור זלמן בן ברוך מלאדי - לינק, משה עמוד מס: 197 הו

פרק טו

אשר החמה

בפרקים הקודמים ביאר רבינו את ההבדל בין בינוני לצדיק. הבינוני עדיין יש לו יצר הרע, והוא נלחם בו ואינו נותן לו להתפשט במחשבה דיבור ומעשה, ואילו הצדיק כבר גרש לגמרי את היצר הרע.

74 ובוזה יוכן מה שכתוב: "ושכתם וראיתם בין צדיק לרשע, בין עובד אלהים לאשר לא עבדו".

"בין צדיק לרשע, בין עובד אלקים לאשר לא עבדו" אין זה כפילות גרידא שהפסוק חוזר וכופל, אלא הם מדרגות אחרות [וכן מבואר מגמרא (חגיגה ט, ב) שמקשה: היינו צדיק היינו עובד אלקים, היינו רשע היינו אשר לא עבדו]. ועל פי מה שנתבאר בפרקים הקודמים במדרגות צדיק בינוני ורשע, יוכן ש"עובד אלקים" אינו במדרגת צדיק ו"לא עבדו" אינו במדרגת רשע, אלא הם שתי דרגות בבינוני (וביאור זה מתאים גם עם תירוץ הגמרא בתגיגה שם, וכדלהלן):

שההפרש בין עובד אלהים לצדיק הוא - שעובד הוא לשון הוה, שהוא באמצע העבודה, שהיא המלחמה עם היצר הרע להתגבר עליו ולגרשו מהעיר קמנה, שלא יתלבש באברי הגוף, שהוא באמת עבודה ועמל גדול להלחם בו תמיד והיינו הבינוני.

הצדיק כבר גמר את העבודה והמלחמה עם היצר הרע וכבר אין לו יצר הרע, אבל הבינוני עדיין עוסק הוא במלחמה בעבודה ועמל גדול, והוא "עובד" לשון הוה.

אבל הצדיק נקרא עבד ה' בשם התואר, כמו שם חכם או מלך, שכבר נעשה חכם או

ביאורים

א. דהנה, על קושיית הגמרא "היינו צדיק היינו עובד אלקים, היינו רשע היינו אשר לא עבדו", מתרצת הגמרא שם: "אינו דומה שונה פרקו מאה פעמים לשונה פרקו מאה פעמים ואחד". כלומר, ש"לא עבדו" אינו רשע, אלא שחוזר על לימודו מאה פעמים בלבד, ו"עובד אלקים" הוא שחוזר על לימודו מאה פעמים ואחד.

1. מלאכי ג. יח.

ליקוטי פרק טו אמרים קצג

מלך. כך זה כבר עבר וגמר לגמרי עבודת המלחמה עם הרע עד כי ויגרשוהו וילך לו, ולבו חלל בקרבנו.

הצדיק כבר עבד וזכך את עצמו, ונעשה עבד ה' ^א. וכמו שם התואר ד"חכם" ו"מלך" - מי שלומד כדי להיות חכם או מתעסק להיות מלך אינו נקרא עדיין חכם ומלך, כי אם לאחר שכבר גמר. וכן הוא לענין שם התואר ד"עבד ה'".

עד כאן נתבאר החילוק בין "צדיק" ל"עובד אלקים", ומעתה יבאר החילוק בין "אשר לא עבדו" ל"רשע":

ובבינוני יש ג"כ שתי מדרגות: עובד אלהים, ואשר לא עבדו. ואף על פי כן אינו רשע כי לא עבר מימיו שום עבירה קלה, וגם קיים כל המצות שאפשר לו לקיימן, ותלמוד תורה כנגד כולם ולא פסיק פומיה מגידסא.

אלא שאינו עושה שום מלחמה עם היצר לנצחו ע"י אור ה' המאיר על נפש האלהית שבמוח השליט על הלב כג"ל², מפני שאין יצרו עומד לנגדו כלל לבטלו מתורתו ועבודתו, ואין צריך ללחום עמו כלל.

יש בינוני שהוא "עובד אלקים" - שההנהגה בסור מרע ועשה טוב באה לו בקושי וצריך לזה יגיעה ומלחמה. ויש בינוני שאין צריך לזה כל מלחמה ואין היצר הרע מפריע לו כלל, והוא "אשר לא עבדו". הצדיק ג"כ אינו צריך להלחם עם היצר הרע - מפני שאין לו יצר הרע, אבל הבינוני, יש לו יצר הרע, אלא שאין צריך להלחם בו בשביל קיום התורה והמצוות, כי בטבעו הוא מתאים לזה:

כגון שהוא מחמיד בלמודו בטבעו מתולדתו על ידי תגבורת המרה שחורה,

מנינים

הטבע שלו (וכדלהלן), אבל הצדיק, כבר שבר את הטבע והוא קשור ללמעלה מהטבע.

ביאור נוסף: שם אלקים הוא ספי' המלכות, ושם הוי' הוא שש המדות דז"א (- זעיר אנפין). הבינוני, עיקר עבודתו במחשבה דבור ומעשה ששייכים לספירת המלכות, משא"כ הצדיק הפך גם את מדותיו.

א] בנוסף לחילוק ביניהם שהבינוני נקרא עובד והצדיק עבד - הרי יש כאן עוד חילוק, שהבינוני נקרא עובד אלקים והצדיק נקרא עבד הוי'. והביאור בזה: אלקים הוא בגימטריא הטבע - ששרש הטבע הוא משם אלקים, והוי' הוא היה והיה כאחד - דרגה שלמעלה מהטבע. הבינוני - "עובד אלקים" - עבודתו לשכור את

קצת ליקוטי פרק טו אמורים

כאשר המרה שחורה מתגברת באדם יש בו נטייה טבעית להתמדה, והוא מכוון תמיד וטרוד בהענין שלומד. וענין זה הוא מצד טבע הנפש הבהמית², ולכן אינו צריך להלתם בזה עם היצר הרע.

וכן אין לו מלחמה מתאות נשים מפני שהוא מצונן בטבעו, וכן בשאר תענוגי עוה"ז הוא מחוסר הרגש הנאה בטבעו.

ונמצא הן בועשה טוב - לימוד התורה, הן בסור מרע - התגברות על תאוות עוה"ז, אין לו מלחמה כלל עם היצר הרע.

ולכן אין צריך להתבונן כל כך בגדולת ה' להוליד מבינתו רוח דעת ויראת ה' במוחו להשמר שלא לעבור על מצות לא תעשה, ואהבת ה' בלבו לדבקה בו בקיום המצות ות"ת כנגד כולן.

מי שהיצר הרע מפריע לו, צריך להתבונן ולעורר יראה ואהבה כדי להשמר מלא תעשה ולקיים המצוות עשה³, אבל מי שאין יצרו עומד לנגדו אין צריך כ"כ לזה.

ביאורים

- ב. טבע זה אינו שייך כלל לצד הקדושה, וישנם גם מאומות העולם שהם מתמידים מצד טבע זה. וראה תורה אור פ' תולדות (ביאור לד"ה מים רבים. יט, ב) "שיש בנ"א שמצד המרות, יש שגובר בו מרה הלבנה שאין טבעו ומזגו ומדותיו להמשיך חשק ותשוקת כל לבבו אל לימוד החכמות, ולהיות תמיד מחשבתו ולבו ושכלו דבוק בהן. והראי" מהפילוסופים מהאומות הקדמונים שהיו שרים גדולים לא יחסר להם כל מעדני עולם, היו עוזבים כל תענוגי ועוסקים בכל לבבם ותשוקת נפשם בלימוד החכמות, כל היום והלילה אין מחשבתו פנויה, ולהבין ולהעמיק בענין החכמות ותערב לנפשו ותתענג בהם כ"כ כמו זולתו בכל תענוגי העולם. וזה אינו להם מצד אמונתם שהם היו גוים עובדי כוכבים שאין להם שום הכרח ואמונה שיגרום להם סבת עסקם בחכמותיהם בתכונה ותשבורת
- ג. כי היראה היא שרש למצוות לא תעשה, והאהבה היא שרש למצוות עשה, כנ"ל פרק ד.
- ד. ופילוסופיא חכמת החיצוני תענוג נפלא כ"א מצד מזג טבעם מאד תכריח בחשק נפלא שנולד בטבע כזה. . וסבת זה הוא מצד שגובר בו מרה הלבנה שאין ביכלתו לצמצם מחשבתו בדבר א' אף שהוא שכלי ולא יתענג בו כלל. ויש שגובר בו מרה שחורה בתולדתו תשתוקק נפשו מאד אל החכמה כל חפציה לא ישוו בה כאש' כ"ז מבואר בח"פ להרמב"ם ע"ש פ"ח. ולכן גם בישראל ימצא טבעיים מחולקים כמותם. אך שתמשיך נפשו לדבר הנהוג בישראל כמו ענין לימוד התורה שבע"פ. יחשוק נפשו ולבו להגות בה יום ולילה לא ישבות".

ליקוטי פרק טז אמרים קצה

אלא די לו באהבה מסותרת אשר בלב כללות ישראל שנקראו אוהבי שמו³.

אין הוא צריך לאהבה מיוחדת שבאה כתוצאה מהתבוננות, אלא מצד אהבה מסותרת לבד [שישנה אצל כל יהודי בטבעו] ג"כ יקיים את כל המצוות.

גם מי שהוא "לא עבדו" הרי לימוד התורה שלו מתוך אהבה לה' והרגש שהיא תורת ה', ולא כמו אומות העולם שלומדים חכמות חיצוניות מצד שבטבעם נמשכים לחכמות. אלא שלזה, מספיק אהבה מסותרת, כי טבע הנפש הבהמית אינו מנגד ללימוד, ודוקא כאשר יש התנגדות מצד טבע הנפש הבהמית, צריך לאהבה מיוחדת, שע"י התבוננות כדי להלחם בזה.

ולכן אינו נקרא עובד כלל, כי אהבה זו המסותרת אינה פעולתו ועבודתו כלל, אלא היא ירושתנו מאבותינו לכלל ישראל, וכמ"ש לקמן.

ענייני סור מרע ועשה טוב הוא עושה מצד הטבע שלו ואין זו עבודה, וגם אהבת ה' שלו אין זה שהגיע אליה ע"י יגיעתו ועבודתו, כמבואר לקמן פרק יח, שאהבת ה' המסותרת אצל כל יהודי בטבע היא ירושה מהאבות⁴. ואף שהוא הוציאה מהעולם אל הגילוי (בניגוד לקל שבקלים שאצלו האהבה בדרך כלל בתכלית ההסתר), מכל מקום, עצם מהות האהבה אינה ע"י פעולתו ועבודתו, ולכן לא נקרא "עובד".

וכן אף מי שאינו מתמיד בלמודו בטבעו, רק שהרגיל עצמו ללמוד בהתמדה גדולה, ונעשה ההרגל לו טבע שני - די לו באהבה מסותרת זו, אלא אם כן רוצה ללמוד יותר מרגילותו.

לפני שהורגל בזה, באמת היה צריך לאהבה שע"י התבוננות, אבל אחר שנעשה ההרגל טבע, שוב אינו צריך להגיע להתבוננות, וא"כ עכשיו אינו "עובד". אלא שגם מי שהרגיל עצמו ללמוד בהתמדה - הרי תמיד יכול להוסיף יותר מרגילותו, וכן מי שהוא מתמיד בלמודו בטבעו הרי יכול לעשות יותר מטבעו, ובזה הוא מגיע למעלת "עבודה".

ובזה יובן מ"ש בגמרא⁵ דעובד אלהים היינו מי ששונה פרקו מאה פעמים ואחר, ולא

3. תהלים סט, לז. ולהעיר, שלעיל פרק יד הביא רבינו הפסוק (בתהלים ה, יב) "אוהבי שמך". וי"ל, כי בפסוק זה - "אוהבי שמו" - הוא בניגוד ל"עבדיו" שנזכר לפני כן ("וזרע עבדיו ינחלוה ואוהבי שמו ישכנו בה"), ולכן הביאו כאן כשמדבר בבנינוני ש"אינו נקרא עובד כלל". משא"כ בפרק יד דקאי בבנינוני שנצרך למלחמה אינו מתאים פסוק זה, ולכן הביא הפסוק "אוהבי שמך" הנדרש על עובד מאהבה - ראה סוטה לא, א (מ"מ, הגהות והערות קצרות). 4. וראה ג"כ לקמן פרק מד. 5. חגיגה ט, ב.

קצו ליקוטי פרק טז אמרים

עבדו היינו מי ששונה פרקו מאה פעמים לכד. והיינו משום שבימיהם היה הרגילות לשנות כל פרק מאה פעמים.

← לכאורה אינו מובן למה ע"י חילוק של פעם אחת יהיה חילוק גדול כזה ביניהם. אלא משום שלימוד מאה פעמים הוא ע"י טבע ורגילות - "לא עבדו", וכשלומד מאה פעמים ואחד - יותר מרגילותו - הרי הוא "עובד אלקים", כי לזה צריך עבודה ויגיעה להלחם עם טבעו ורגילותו:

כדאיתא התם בגמרא משל משוק של חמרים, שנשכרים לעשר פרסי בוזא ולאחד עשר פרסי בתרי זוזי, מפני שהוא יותר מרגילותם.

הגמרא עצמה שואלת שם "משום חד זימנא קרי ליה לא עבדו?!" ועל זה מביאה הגמרא המשל משוק של חמרים. מה שנשכרים לאחד עשר פרסאות בשני זוזים זהו מפני שהוא יותר מרגילותם, וכן הוא ג"כ ההסבר במעלת מי ששונה פרקו מאה פעמים ואחד^ב.

פנינים

ביאורים

בן כל משל בתורה הוא מכוון ומתאים בכל הפרטים אל הנמשל, ומפרטי המשל "שוק של חמרים" יובן יותר ענין שינוי הרגילות המבואר כאן בתניא:

ד. בגמרא שם: "עבדו ולא עבדו תרווייהו צדיקי גמורי ניגהו, ואינו דומה שונה פרקו מאה פעמים לשונה פרקו מאה ואחד". והנה ב' מדרגות אלו הן מדרגות בבינוני, אלא שבלשון הגמרא נקרא הבינוני "צדיק גמור" (והיינו לענין שכר ועונש, ראה לעיל פרק א).

"חמור" קאי על הגוף החומרי [וכתורת הבעש"ט על הפסוק "כי תראה חמור שונאך גו' עזוב תעזוב עמו", שאין להסתפק בעבודה השייכת לנשמה בלבד אלא יש לפעול גם לברר את הגוף ולזכנו], ובאופן הפעולה על הגוף, ישנם שני אופנים: א' - לפעול על הגוף שיחדל להיות "חמור", ב' - גם כשהגוף הוא במהותו כמו שהוא מצד עצמו עליו לכפות עצמו ולשנות את רגילותו.

וזוהו שמרומזו בפרטי המשל דשוק של חמרים, שהגם ששינוי הרגילות הוא באופן של אתכפיא בלבד, ולא שינה על ידי זה את טבעו וחומריותו, מ"מ הוא נקרא "עובד אלקים":

החמור - אינו שלו, שהרי לא קנה את החמור אלא לקחו בשכירות ("שנשכרים") להשתמש בו, ונשאר החמור ברשות בעליו. ודוגמתו בנמשל - שהגוף נשאר במצבו החומרי כמו שהוא, ולא נתהפך מחומריותו להיות קניינה של הנשמה.

וכשם שבמשל, אף שהחמור לא נעשה קניינו, מ"מ אינו מתחשב ברגילותו לילך רק עשר פרסי אלא עובד עמו יותר מרגילותו, כן הוא גם בנמשל, אף שהגוף נשאר במצבו החומרי, כופה הוא את חומר הגוף בעל כרחו. ועי"ז נקרא "עובד אלקים" (לקוטי שיחות חלק א, ע' 118).

ליקוטי פרק טו אמרים קצו

ולכן זאת הפעם המאה ואחת היתרה על הרגילות שהורגל מנעוריו - שקולה כנגד כולן, ועולה על גבוהן ביותר שאת ויתר עז, להיות נקרא עובד אלהים.

מפני שכרי לשנות טבע הרגילות צריך לעורר את האהבה לה', ע"י שמתבונן בגדולת ה' במוחו, לשלוט על המבע שבחלל השמאלי המלא דם הנפש הבהמית שמהקליפה, שממנה הוא המבע.

כיון שהשליטה על הטבע היא ע"י אהבה שבאה מהתבוננות מיוחדת הרי אהבה זו היא העבודה שלו, ולכן נקרא "עובד אלקים".

זו היא עבודה תמה לבינוני.

אופן זה ב"עבודה" הוא "עבודה תמה", ובסמוך יתבאר עוד אופן של עבודה - שאמנם "עבודה" היא, אבל לא עבודה תמה:

או לעורר את האהבה המסותרת שבלבו - למשול על ידה על המבע שבחלל השמאלי, שזו נקרא ג"כ עבודה, להלחם עם המבע והיצר ע"י שמעורר האהבה המסותרת בלבו.

כבר נתבאר לעיל שיש שתי בחינות אהבה. א' - אהבה מסותרת שיש לכל אחד מישראל בהעלם וצריך לעוררה ולגלותה. ב' - אהבה שאין עניינה שמעורר ומגלה מה שהיה אצלו בהעלם, אלא הוא יוצר אהבה, וזהו ע"י ההתבוננות בגדולת ה'.

וזהו שמוסיף כאן, שגם ע"י אהבה המסותרת יכול למשול על הטבע, ועי"ז ג"כ נקראת עבודתו "עבודה". באופן הראשון - שההתגברות על הטבע היא ע"י אהבה הבאה מהתבוננות - הרי פשוט שנקראת "עבודה" שהרי זוהי אהבה שהוא יגע ועבד עליה, אבל באופן זה - הרי עצם האהבה היתה בו קודם, ואף על פי כן נקראת "עבודה" כיון שהוא עורר וגילה את האהבה.

אך כל זה, דוקא כשנלחם עם הטבע ע"י האהבה:

מה שאין כן כשאין לו מלחמה כלל - אין אהבה זו מצד עצמה נקראת עבודתו כלל.

נתבאר לעיל בפרק זה, שגם מי שאין לו מלחמה, הנה לימוד התורה וקיום המצוות שלו הוא מאהבה מסותרת. והיינו שהוא מעורר בעצמו את האהבה המסותרת, ולא כמו בקל שבקלים שאהבתו בתכלית ההסתר. אבל מכל מקום, אין גילוי האהבה בריבוי ובהתגברות כמו במי שצריך להתגבר על הטבע, ולכן אינו נקרא "עובד אלקים".

19

מהדורה מיוחדת לבתי ספר

איצור החכמה

125487

שְׁמוֹנָה פְּרָקִים לְרַמְבַּ"ם

מטע החכמה

הקדמת מסכת אבות

ניקד וביאר

מ. ד. רבינוביץ

הוצאת מוסד הרב קוק - ירושלים

החכמים, זכרונם לברכה, ואמרו: "אפלו לדבר עברה" ג. ורצונם לומר: שתשים לפעל שהוא תכלית, והיא - האמת ג, אף-על-פי שיש בו עברה מצד אחד י. וכבר קללו החכמים, זכרונם לברכה, זה הענין פלו בקצרה במלות מועטות מורות על-זה הענין הוראה שלמה" מאד, עד כשאמה תבחן המלות, איך ספרו זה הענין הגדול והעצום פלו, אשר חברו בו חבורים ולא השקימוהו - מדע שנאמר בכם אלהים' בלא ספק, והיא אמרם בצואותיהם: "וְכַל-מַעֲשֵׂיהֶם יִהְיוּ לָשֵׁם שְׁמַיִם" ^{היה}. וזהו הענין' אשר בארנוהו בזה הפרק; וזהו שעור מה-שראינוהו ראוי לזכרו הנה, לפי ואת ההקדמה".

פרק ששי

(בהפירוש אשר בין הסיד המעלה יי ובין הכובש את יצרוי והמושך בנפשו)

76 אמרו הפילוסופים: "שהמושך בנפשו - אף-על-פי שעושה המעשים הטובים והחשובים - הוא עושה אותם והוא מתאנה"

א (וברכות סג.). ב כגון: אליהו בהר הכרמל שהקריב בבמה שהיתה אסורה בזמן שבית המקדש היה קיים (רש"י). ובעל ("חסד אברהם") כתב: כגון יעל אשת חבר הקני במעשה סיטרא (נזיר כג.). ג כלומר: תכלית שהיא האמת, האושר האמתי, והיא: ידיעת ה'. ד וכמו שאמרו חכמינו ד"ל: "בכל לבבך" - בשני יצריך: ביצר טוב וביצר רע" (ברכות נד.). ומה עמוקה היא כוונת דברי חז"ל: "איזוהי פרשה קטנה שכל גופי תורה תלויים בה ז - בכל דרכיך דעהו" (ברכות סג.). ה מקיפה . ולא הספיקו להשלימו כולו מגודל עמקו והיקפו של הענין. ז ברוח הקודש או ברוח נבואה - שאמלא זאת אי אפשר היה לגלום ולהביע במלים מועטות תוכן כל כך גדול ועשיר ח. המוסריות שבמסכת אבות. ט (אבות פ"ב, מ"ב). וראה דברי רבנו (הלכות רעות פ"ג, ה"ג). י. שכל מעשי בני אדם צריכים להיות לשם שמים, ושדעת אלהים ואהבתו צריכה להיות התכלית האחרונה לכל מחשבותיו ועלילותיו. יא בהתאם להקדמה, והם: שמונת הפרקים המהווים הקדמה לפירושו על מס' "אבות". "ומטבע ההקדמה, המשמשת כעין מבוא, שתהא מצומצמת ולא תדון בענין לכל פרטיו" (בן ישראל). יב המשובה. איש מוסר מסבעו. שאין בלבו כל נטיה לעשות רע. יג שיצרו, אמנם, סוכן בו, אבל הוא מתגבר עליו תמיד ומשל בו. יד ראה (ספר המדות", מאמר ד פרק י"א). טו לבו נמשך

אל הפעולות הרעות ונכסף אליהן ויכבש את-יצרו; ויחלק עליו בפעולותיו, על מה-שיצירוהו אליו פחותיו ותאותו ותכונת נפשו. ויעשה הטובות - והוא מצטער בעשיתם ונזוקי. אבל החסיד - הוא שנמשך בפעולתו אחר מה-שמעירוהו תאותו ותכונתו; ויעשה הטובות - והוא מתאנה ונכסף אליהן. ובהספקה מן הפילוסופים: שהחסיד יותר חשוב ויותר שלם מן-המושל בנפשו. אבל אמרו: שהמושל בנפשו בחסיד בענינים רבים; ומעלתו למטה ממנו בהקרח, להיותו מתאנה לפעל הרע - ואף-על-פי שאינו עושה אותו - מפני שתשוקתו לרע היא תכונה רעה בנפש. וכבר אמר שלמה המלך, עליו השלום, פיוצא בזה: נפש רשע אונה רע (משלי כא, י). ואמר בשמחת החסיד במעשה הטוב, והצטער מי שאינו צדיק בעשיתה, זה המאמר: שמחה לצדיק עשות משפט ומחמה לפעלי און (שם כא, טו). זהו הנראה מדברי הנביאים נאות למה-שזכרוהו הפילוסופים.

→ וכאשר תקרנו דברי חכמים בזה הענין נמצא להם: שהמתאנה לעברות ונכסף אליהן - הוא יותר חשוב ויותר שלם מאשר לא יתאנה אליהן ולא יצטער בהנחמתן; עד שאמרו: שכל אשר יהיה האדם יותר חשוב ויותר שלם - תהיה תשוקתו לעברות והצטערו בהנחמתן יותר גדול. והביאו בזה הדברים

א על יצרו. ב פעולותיו הן ההפך הגמור מנטיות לבו ותכונות נפשו. ואת אומרת: ריב עולם בקרבו בין שני היצרים: יצר הטוב ויצר הרע; בין הכח השכלי ובין הכח המתעורר. ג הוא טובל קשה ממלחמת היצרים הסוערת בו תמיד. ד לא רק שאין לו מלחמה עם יצרו, אלא הוא גם מתגעגע על הפעולות הטובות, והוא רודף ומחזר אחריהן בהתאם לתכונות נפשו. ה שהסכימו פה אחד. ו שאינו יודע צער מלחמת היצרים, ו שהרי בפעולותיהם ובמעשיהם הרצויים שוים הם. ה בדרגת המעלות הנפשיות הוא למטה ממנו בכל אופן, שהנטיה לרעה לא אות לטובה היא ומעידה על תכונה רעה בנפש. ז ועל הצער שמצטער. ח דוד ושלמה נקראים: נביאים. בדוד כתוב: לי דבר צור ישראל; רוח ה' דבר בי (שמואל-ב כג, ב"ד). ובשלמה כתוב: בגבעון נראה ה' אל שלמה (מלכים-א ג, ה). י מסכים ומתאים. יב מצאנו כי דבר זה נמצא אצלם. יג כשהוא מניחן ואינו ממלא תשוקתו אליהן.

הדפסה ברזולוציות מסך - להדפסה איכותית הדפס ישירות מן התוכנה ושמונה פרקים לרמב"ם משה בן מימון (רמב"ם) עמוד מס' 42 הודפס על-ידי צעיר החברה

וְאָמְרוּ: "כָּל-הַגְּדוֹל מִחֲבֵרוֹ יֵצְרוּ גְדוֹל מִמֶּנּוּ".^ב וְלֹא זֵימָה זֶה.
 עַד שֶׁאָמְרוּ: שְׂשֹׁכֵר הַמוֹשֵׁל בְּנַפְשׁוֹ גְדוֹל קָפִי רַב צָעְרוּ בְּמִשְׁלוֹ
 בְּנַפְשׁוֹ, וְאָמְרוּ: "לָפוּם צָעָרָא - אַגְרָא".^ג וַיּוֹמֵר מִזֶּה - שֶׁהִב
 צוּר^ד לְהִיּוֹת הָאָדָם מִתְאַנֶּה לְעֵבְרוֹת, וְהוֹהִירוּ מִלּוֹמֵר: שֶׁאֲנִי
 בְּטִבְעִי לֹא אֶתְאַנֶּה לְזֹאת הָעֵבֶרְתָּה, וְאֶף-עַל-פִּי שֶׁלֹּא אֶסְרֶה' הַתּוֹרָה.
 וְהוּא אָמַרס'^ה: "רַבֵּן שְׁמַעוֹן בֶּן-גַּמְלִיאֵל" אָמַר: לֹא יֹאמֵר אָדָם:
 אִי-אֶפְשִׁי לְאָכֵל בְּשָׂרַי בְּקֶלֶב; אִי-אֶפְשִׁי לְדַבֵּשׁ שְׁעִטָּנוּ; אִי-אֶפְשִׁי
 לְבֹא עַל-הָעֶרְוָה - אֲלֵא: אֶפְשִׁי, וּמָה אֶעֱשֶׂה - אָבִי שֶׁבְּשָׁמַיִם
 גָּזַר עָלַי".

→ וְלָפִי הַמּוֹבֵן מִפְּשׁוּטֵי שְׁנֵי הַמְּאָמְרִים בְּתַחֲלַת הַמַּחֲשָׁבָה "
 הֵם סוֹתְרִים זֶה אֶת זֶה - וְאִין הָעֲנִין כֵּן; אֲבָל שְׁנֵיהֶם אֱמֶת וְאִין
 מַחֲלֶקֶת בֵּינֵיהֶם קָלָל^ו. וְהוּא: שֶׁהַרְעוֹת אֲשֶׁר הֵן אֲצֵל
 הַפִּילוֹסוֹפִים רְעוֹת, אֲשֶׁר אָמְרוּ: שְׁמִי שֶׁלֹּא יִתְאַנֶּה אֲלֵיהֶן יוֹמֵר
 חָשׁוּב מִן-הַמְּתַנְּהֵם אֲלֵיהֶן וַיִּכְבֹּשׁ אֶת-יֵצְרוֹ מֵהֵן - הֵם הָעֲנִינִים
 הַמְּפָרְסְמִים אֲצֵל כָּל-בְּנֵי אָדָם שֶׁהֵם: "רְעוֹת": כְּשִׁפְיֹת
 דְּמִים, וּגְנֻבָה, וּגְזוּלָה, וְאוֹנְאָה,^ז וְלְהִזִּיק לְמִי שֶׁלֹּא הִרְעֵ לוֹ, וְלְגַמֵּל
 רַע לְמִיטִיב לוֹ, וְלְבַזוֹת אָב וְאִם וְכִיּוֹצֵא בְּאֵלָיו. וְהֵן הַמְּצוּוֹת
 שֶׁאָמְרוּ עַלֵיהֶן הַחֲכָמִים,^ח זְכוּרָנָם לְבִרְכָה: "שְׂאֵלוֹ לֹא נִכְתְּבוּ

א (סכה נב.). ב וצער מלחמתו עמו להתגבר עליו יותר קשה. ג (אבות פ"ב, מ"בג). ד לפי הסביל והצער שאדם סובל ומצטער בעשיית המצוה - שכרו. שהרי ניכר בזה גודל כחו המוסרי: שהוא מקריב את נפשו ובלבד שימלא חובתו לאלוהים ואדם. ובפירושו לאבות פירש רבנו מימרא זו לענין היגיעה בתורה ופריה: לפי העמל והיגיעה - היא החכמה והידיעה. ה כלומר: שאין להתהלל בחוסר תאוה ובהעדר הרגש הנאה, - כי לא מעלה היא אלא פחיתות, כאמור למעלה (פ"ד, עמוד כא); אלא בזאת יתהלל המתהלל: בהתגברותו על התאוות ובמשלו ברוחו. ו לו גם לא אסרה התורה, לא הייתי עושה זאת - מחוסר נטייה אליה. ז ("תורת כהנים", פ' קדושים). ח ובספרא שלנו: אלעזר בן עזריה. ט אין ברצוני. י של חכמינו ז"ל והפילוסופים. יא לכאורה, לפי הסקירה הראשונה השטחית. יב אלא הם משלימים וממלאים זה את זה. יג בין אונאת ממון במקח וממכר, ובין אונאת דברים: לצער את חברו בדברים בעלמא. יד (יומא סז:), וזה לשונם: את משפטי תעשו (ויקרא יח, ד), "דברים שאלמלי לא נכתבו - דין הוא שיכתבו, ואלו הם: ע"ז, גילוי

ראויות הן לכתב. ויקראי אותן קצת מחכמינו האחרונים אשר
קלו קלי המדברים: "מצוות השכליות"², ואין ספק שהנפש

עריות ושפיכות דמים, גזל וכו'. ואין סתירה בין הברייתא דתורה כהנים
שהבאנו לעיל, שהוא מונה את "הערוה" בין הדברים שלא יאמר עליהם: "אי
אפשי". ובין הברייתא הזאת ממסכת יומא המונה "גילוי עריות" בין הדברים
שאלמלי לא נכתבו, דין הוא שיכתבו" - כי שני מיני "עריות" הם: "ערוה" -
היא מן העריות שאלמלא נכתבו לא היו אסורות, והן מן המצוות ה"שמעיות",
או מן ה"מקובלות", כמבואר בסמוך, כגון: קדשה, שניות לעריות וכיו"ב;
ו"גילוי עריות" - הן מן ה"מפורסמות", שהדעת נוטה להן, כלומר: שהשכל-
המעשי וההכרה המוסרית האנושית הכירה שתועבה הן, ועון פלילי יש בהן, כגון:
אשת-איש וכיו"ב. העריות האלה נקראות: "עריות בני נח". ראה (הלכות
מלכים פרק ט, ה"א). א הכוונה - לדעת המפרשים - לרב סעדיה גאון ז"ל
שהכניס למחקר הדתי היהודי משיטת "המדברים" - הם חוקרים דתיים באמונה
המושלמת³. ראה למעלה פרק א' (עמוד יב, הערה ו'). וכן רמז אליו רבנו
(מו"נ ח"א, עא) באמרו שם: "ולקחו מהם (מן המדברים) חברינו מה שלקחו
והלכו בדרכם". במלת "חברינו" כיוון הרמב"ם לרב סעדיה גאון וליוסף אבן
צדיק, מחבר הספר הפילוסופי: "עולם קטן" (ווייס). ה"מדברים" היו בהם שתי
כתות: א) אשעריה ב) ומותעזילה. בני הכת הראשונה היו האדוקים שבהם. הם
האמינו בגזירה קדומה ובשליטת רצון האדם החפשי. את ההגשמות שבתורה
(אנטרופומורפיזם בלע"ז), כגון: יד ה', עיני ה', וכן אלה שבקוראן, היו מבארים
כפשוטן. ובני הכת השניה חייבו את רצונו החפשי של האדם בהתאם לתורה
שיעדה שכר לשומרי מצוותיה ועונש לעוברים עליהן; ואת ההגשמות ביארו
כמונו בתור השאלות, מטפורה בלע"ז. ב כך יקראם רב סעדיה גאון בספרו
(האמונות והדעות" מ"ג פ' א"ב). הרמב"ם מתנגד לכנוי זה, מפני שהשם
"שכלי", בערבית: עקל, משמעו: השכל העיוני - והוא אינו הולם, איסוא
למצוות אלה שהן מן ה"מפורסמות", כלומר: שהן נטועות, אמנם, בלב האדם
בתור דברים מוסריים טובים ויפים, או רעים ומגונים והשכל המעשי מחייב
אותם - אבל לא "מושכלות" מפאת השכל העיוני. ראה (השיטה הפסיכולוגית
המימונית" לשייער, עמוד 106, 24). רק שתי המצוות הראשונות מעשרת-
הדברות: מציאות ה' - "אנכי ה' אלהיך", ואחדותו - "לא יהיה לך אלהים
אחרים" הן מצוות שכליות, מפני שיסודן בשכל העיוני ובחקירה המדעית.
ראה (יטוה"ת פרק א'; מו"נ חלק ב, לד). אולם כל שאר המצוות, בין אלה
המפורסמות שקרא אותן רב סעדיה גאון: "שכליות", מפני שהשכל המעשי
מחייב אותן וההכרה המוסרית דורשת אותן, ובין המצוות שקרא אותן הגאון:
"שמעיות", מפני שאין הדעת נוטה להן, ואלמלא נכתבו לא היו רעות כלל,
כמבואר בסמוך - נקראות סתם: "מצוות", או "משפטים". ראה (הל' מעילה
פ"ה, ה"ח; מו"נ ח"ג, כו). רבנו ז"ל בספרו (מלות ההגיון" שער ח') מונה
ארבעה מיני משפטים הנחשבים למאומתים שאפשר לסמוך עליהם, ואין צורך
להביא עליהם ראיה. ואלה הם: א) מוחשים - משפטים שנוסדו על השגות
החושים כגון: זה שחור וזה לבן, ב) מושכלות - משפטים המיוסדים

הדפסה רבולוטית וסר - לדפוס ערוכות הדפס "עריות" (ח' במדבר)

אוצר החכמה

אשר תכתף לדבר מהם ותשתוקק אליו - שהיא חסרה^א; ושהנפש
 החשובה לא תתאנה לאחד מאלו הרעות קלל, ולא תצטער
 בהמנעה מהם. אבל הדברים שאמרו עליהם החכמים, שהפובש
 את-יצרו מהם הוא יותר חשוב וגמולו יותר גדול - הם: התורות
 השמעיות^ב, וזה אמת; שאלמלא התורה לא היו רעות קלל.
 ומפני זה אמרו: שצריך האדם שיגניח נפשו אוהבת אותן ולא
 יהיה לו מונע מהן רק התורה. וכן חכמתם, עליהם השלום,

אוצר החכמה

ובמה שהמשילו. שהם לא אמרו: אל יאמר אדם: אי-אפשי
 להרג הנפש; אי-אפשי לגנוב; אי-אפשי לבוב^א, אלא: אפשי, ומה
 אעשה - אבי שבשמים גזר עליי; אבל הביאו דברים, שמעיים^ב
 קללם: בשר בקלב, ולבישת שעטנו, ועריות. ואלו המצוות
 וכיוצא בהן, הן אשר קראן השם-יתברך: חקות. ואמרו רבותינו,
 זכרונם לברכה: חקים שחקקתי לה - אין להן רשות להרהר
 בהם; ועובדי כוכבים משיבין עליהם, והשטן מקטרג בהם,

בשכל העיוני הבריא, בין מושכל ראשון המובן מאלו, כגון: תפוח שלם גדול
 יותר ממחציתו, ובין מושכל שני המיוסד על מופתים והיקשים הגיוניים. (ג)
 מסורסמות - משפטים מיוסדים בדעת הציבור, שהרגש המוסרי והשכל-
 המעשי מחייבים אותם, כגון: להיות נדיב טוב ומיטיב - טוב ויפה; להיות
 נבל כפוי טובה - לא טוב ולא יפה. (ד) מקובלות - משפטים שנמסרו
 בקבלה כשם אחד נבחר הידוע לשבת, או נבחרים רבים, אוטוריטט בלעז.
 בשנים הראשונים: במוחשות ובמושכלות - מבחינים בין אמת ושקר: אם הוא
 לבן, או אינו לבן; אם שתי פעמים שתיים הן ארבע, אם לאו. ובשנים
 האחרונים, וביחוד במפורסמות - מבחינים בין טוב לרע, בין נאה ומגונה. וזה
 הוא שאמר רבנו לעיל (ע' מד): "הם הענינים המפורסמים אצל כל בני אדם".
 א ולקויה היא בפחיתות המדות בניגוד לרגש המוסרי האנושי והשכל המעשי.
 - גם "מונח" זה הניח רב סעדיה גאון, ופירושו: המצוות אשר שמעו אבותינו
 על הר סיני: וללא זאת לא היה השכל המעשי ורגש המוסרי מחייבים אותם.
 ובעל "חסד אברהם" אומר: "שמעיות" - שצריכים להשמיע אותן, לפי שאינן
 תלויות בסברת האדם. ג שאסרה אותן והזהירה עליהן. ד ובדברי המשל
 שבחרו להם. ה שכל אלה הן "המפורסמות" שהדעת נוטה אליהן, והשכל-
 המעשי וההכרה המוסרית דורשות אותן; ואילו לא נכתבו - ראיות היו להיכתב.
 שהם מן המקובלות. ז לא "גילוי עריות" - שהן מן המפורסמות. ח (יומא
 סז:). ט יצר הרע משיב עליהן להטעות את ישראל ולומר: שהתורה אינה
 אמת, כי מה תועלת בכל אלה? (רש"י שם).

הדפסה ברזולוציות מסך - להדפסה איכותית הדפס ישירות מן התכנה
 ושמונה פרקים לרמב"ם משה רב מימנו (רמב"ם) עמוד מ"א ל"ד כדפסנו ע"י עוצר הסכמה

כגון: **פָּרָה אֲדָמָה וְשִׁעִיר הַמִּשְׁתַּלֵּחַם וְכוּ'. וְאֲשֶׁר קָרָאוּ אוֹתָן הַעֲסָרוּנִים:** שְׁכָלֵי יוֹת, יִקְרָאוּ: מְצוֹת, כְּפִי מַה שֶּׁבָּאָרוּ הַחֲכָמִים.²
 הִנֵּה הַתְּבַאֲרָה מְכַל מַה-שֶּׁאֲמַרְנוּ אִיזוּ מִן-הַעֲבָרוֹת יִהְיֶה מִי שֶׁדָּא יִשְׁתַּוְּקַק אֲלֵיהֶן יוֹתֵר חָשׁוּב מִן-הַמִּשְׁתַּוְּקַק אֲלֵיהֶן וְכוּבֵשׁ יִצְרוּ מִהֵן, וְאִיזוּ מִהֵן יִהְיֶה הַעֲנָנָן בְּהַפְדָּי. – וְזֶה חֲדוּשׁ נִפְלָא בְּהַעֲמִיד שְׁנֵי הַמַּאֲמָרִים¹; וְלִשְׁוֹנָם מוֹרָה עַל-אֲמַתַּת מַה-שֶּׁבָּאָרְנוּ.
 וְכָבֵר נִשְׁלָמָה פְּנִינַת זֶה הַפָּרֵק.

פָּרֵק שְׁבִיעִי

(בְּמַחֲצֵהי וְעַנְיָנָה י)

הַרְבֵּה יִמְצָא בַּמִּדְרָשׁוֹת וּבַאֲגָדוֹת, וְיֵשׁ מִהֵן בְּגִמְרָא: שֵׁשׁ מִן-הַנְּבִיאִים מִי שִׁירְאָה הַשֵּׁם-יִתְבָּרַךְ מֵאַחֲרֵי מַחֲצוֹת רַבּוֹת¹; וּמֵהֶם, מִי שִׁירְאָהוּ מֵאַחֲרֵי מַחֲצוֹת מוֹעֲטוֹת² – לְפִי קַרְבָּתָם אֶל הַשֵּׁם-יִתְבָּרַךְ וְלְפִי מַעֲלָתָם בְּנְבוּאָה. עַד שֶׁאֲמָרוּ: מֹשֶׁה רַבְּנוּ, עָלָיו הַשְּׁלוֹם, רָאָה הַשֵּׁם-יִתְבָּרַךְ מֵאַחֲרֵי מַחֲצָה אַחַת בְּהִירָה,

¹ רב סעדיה גאון. ב בתלמוד: תרי"ג מצוות (מכות כג:). אמנם, מדברי רבנו ז"ל בשאר חיבוריו רואים, שלאמתו של דבר אין כלל מצוות בלתי שכליות ו"משפטי ה' צדקו יחדיו". וגם ה"חוקים" שאמרו חז"ל: "שאין להרהר אחריהם" – גם הם טעמם ונימוקם עמם. "כי לא דבר ריק הוא", אלא נעלמו מאתנו לקוצר דעתנו, והמצוה על כל בעל תורה לחקור ולבקש טעמן (הלכות מעילה פרק ח. הלכה ח). "אלא המצוות הללו שתועלתן מבוארת אצל ההמון, יקראו: משפטים; ואשר אין תועלתן מבוארת, יקראו: חוקים" (מו"נ ח"ג, כו). ג הן המצוות ה"מפורסמות", או ה"שכליות" לפי רב סעדיה גאון. ד שיש גם להשתוקק אליהן – אלו הן המצוות ה"שמעיות", או ה"מקובלות". ה מאמר חז"ל ומאמר הפילוסופים זה לעומת זה, וההוכחה כי הם משלימים זה את זה ואין סתירה ביניהם. ו שם בנוי בלשון המשנה ממקור חזק, חזק: והוא בונה חזק (יחזקאל יג, י), כמו: "משימה" ממקור שום, שים: שום תשים עליך מלך (דברים יז, טו) – כל משימות שאתה משים אל יהו אלא מקרב אחיך (יבמות מה:). ושתי הוראות לה: א) מקום גדור ומיוחד, כמו: "מה אתה מחיצה לעצמך, אף הם מחיצה לעימם" (מכילתא שמות כט, יד); ב) קיר מבדיל, כמו: "השותפין שרצו לעשות מחיצה" (ב"ב ב.). ז פירושה ומובנה כאן. ח קירות, וילאות המבדילות בין הנביא ובין הקב"ה, ואין ראייתו בהירה כל צרכה. ט וראייתם קצת יותר בהירה. י (יבמות מט:).

תרפב

ישעיה נח

תרגום

ה הֵן גֹּי לֹא-תִדַע תִּקְרָא וְגֹי לֹא-
 יִדְעוּךָ אֱלֹהֶיךָ יְרוּצוּ לְמַעַן יִהְיֶה אֱלֹהֶיךָ
 וְלִקְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל כִּי פֶּאֶרְךָ: ^א הַדְרָשׁוּ
 יְהוָה בְּהַמְצֵאוֹ קְרָאָהוּ בְּהִיּוֹתוֹ קָרוֹב:
 וְיַעֲזֹב רָשָׁע דַּרְכּוֹ וְאִישׁ אֹן מִחֻשְׁבֹּתָיו
 וְיָשֵׁב אֶל-יְהוָה וִירַחֲמֵהוּ וְאֶל-אֱלֹהֵינוּ
 כִּי-יִרְבֶּה לְסִלּוֹחַ: ^ב כִּי לֹא מִחֻשְׁבֹּתַי
 מִחֻשְׁבֹּתֵיכֶם וְלֹא דַרְכֵיכֶם דַּרְכֵי נְאֻם

(א) הָא עִם דְּלֹא תִידַע יִפְלַחֲנֶךָ
 וְעִם דְּלֹא יִדְעוּךָ יִרְהַטוּן
 לְאַסְקָא לְךָ מִסִּין בְּדִין ?
 אֱלֹהֶיךָ וְלִקְדוֹשָׁא דִּישְׂרָאֵל אַרְי
 שְׁבַחְךָ: (א) תִּבְעוּ דְחַלְתָּא דִּי
 עַד דְּאַתּוּן חִיִּין בְּעוּ מִן
 קְדָמוּהִי עַד דְּאַתּוּן קִימִין:
 (ב) יִשְׁבִּיק רְשִׁיעָה אֹרְחָה
 דְּרִשְׁעָא וְגַבֵּר אַנְיִס עֲשֻׁתוֹנְהִי
 וְיִתְנִב לְפִילְחָנָא דִּי וִירַחֵם
 עֲלוּהִי וְלְדַחֲלָתָא דְּאַלְהָנָא אַרְי
 מִסְגִּי לְסִלְחָא: (ב) אַרְי לָא
 מִחֻשְׁבֹּתַי מִחֻשְׁבֹּתְכוֹן וְלָא

תולדות אהרן

רש"י

(ה) הן גוי לא תדע תקרא. לשמושך אם אלי צמא. טוכה נב תענית ז קידושין לב ב"ק יז פב עכ"ם ה: דרשו
 תשמעו לשם ה' הנקרא עליך: (ו) בהמצאו. ר"ה יח יכמות מט קה עקדה שער סג זוהר בראשית ויקרא
 (ברכות ט): ואיש און. עקרים מ"ב פ"ג ומ"ד פכ"ו:
 קודם גור דין צעוד שהוא חומר לכס דרשוני:

(ח) כי לא מחשבותי מחשבותיכם. אין שלי ושלכם שוות לכן אני חומר לכס יעוזב רשע דרכו
 ויתפוש את דרכי. ואיש און מחשבותיו. ויתפוש את מחשבותי לעשות הטוב צעני, ומדרש אגדה כי
 לא מחשבותי וגו' אין דיני כדיני צער ודס אתם מי שמודה צדין מתחייב אצל אני מודה ועוזב ירוחם

מצודת ציון

מצודת דוד

(א) ירוצו. מל' ריצה ורדיפה: פארך. מלשון פאר ויופי:

העכ"ם את המעשה אשר יעשון: (ה) הן גוי וכו'. ר"ל
 כמו שמתקיים החסד שהבטחתי לדוד כן תתקיים החסד
 שהבטחתי לך כי באמת גוי אשר לא תדע מעולם תקרא אליך לשמש אותך: לא ידעוך. אשר הם לא ידעוך מעולם:
 אליך ירוצו. להיות סרים למשמעתך: למען ה'. ר"ל לא למען כח זרועך כ"א למען ה' השוכן בקרבך: ולקדוש וגו'.
 למען קדוש ישראל אשר נתן לך פאר להשרות שכינתו בקרבך וכפל הדבר במ"ש: (ו) בהמצאו. בעוד הוא מצוי בכס
 עד לא תגלו מארצכם ועדיין השכינה שורה עמכם. בהיותו קרוב. כפל הדבר במ"ש: (ז) דרכו. דרך הרשע: מחשבותיו.
 יעזוב מחשבותיו: וישוב. יעשה תשובה אל ה' וירחם עליו: ואל אלהינו. ישוב אל אלהינו ויש תקוה כי ירבה לסלות:
 (ח) כי לא וגו'. כי אין מחשבותי כמחשבותיכם כי אתם חושבים שלא יועיל לכם התשובה ולבכי לא כן יחשוב: ולא

ביאור המלות

חזון ישעיהו - מלבי"ם

ביאור הענין

המתרה נקרא עד. העד העידותי בכס לאמר, וזה המבדיל בין עד
 ובין עונה, שהעד הוא המתרה ג"כ ועונה הוא לפני הכ"ד: (ה) ח'
 אלהיך, קדוש ישראל. בארתי כ"פ כי שם קדוש ישראל נקרא בו
 ה' ע"ש קדושת ישראל, ועיין למעלה (ה' יד): (ו) איש און, תואר
 הנסמך אל שם איש, מורה שהוא קנין בו, איש עני איש צרוע
 איש חיל איש מכאובות ופה שהאון קנין עצמי לו, לא מקרי מצד

הומנתיו: א) שיהיה עד ומתרה אל לאומים להחרות כס שישבו
 אל האמונה האמתית. ב) שיהיה נגיד ומצוה לאומים בדברים
 שבין עם לעם: (ה) הן, נגר עד לאומים נתתיו אומר הן גוי לא
 תדע תקרא אל האמונה, נגר נגיד ומצוה לאומים אומר וגוי
 לא ידעוך אליך ירוצו לסור אל משמעתך, והדלחות מגבילים,
 הן גוי לא תדע תקרא למען ה' אלהיך אל אמונת ה', וגוי לא
 ידעוך אליך ירוצו למען קדוש ישראל ותקפם כי הוא פארך,

עד שכולם יסורו למשמעתך מעצמם: (ו) דרשו, ר"ל אבל הישועה בכללה תלויה בתשובה ומע"ט ולכן דרשו ה', דרשו, תחלה יש לך
 לזהר שלא תעזוב את ה' לצאת מביחך כלל, והוא שלא תחטא כלל. דרשו את ה', בקשו פניו תמיד כ"ז שהוא נמצא אצלכם, אולם
 גם אם חטאתם עד שיצא מאתכם ע"י חטאתיכם, תשתדלו לקראו שישבו אליכם בעוד היותו קרוב, כמי שאוהבו יצא מאתו בחרי
 אף שקוראו שישבו אליו תיכף ואינו ממתין עד שיתרחק האוהב, כן אם חטאת שוב תיכף בתשובה ולא תמתין עד יום מחר. אולם גם

אוצר החכמה

זה השיעור לה' צדיקים יבואו בו

ספר

משך חכמה

על התורה

מאתי

הרב מאיר שמחה כהן מדווינסק

(בעהמ"ח ספר אור שמח על כל חלקי הרמב"ם ז"ל,

שנלב"ע ביום ש"ק ד' אלול תרפ"ו, תנצב"ה)

ספר זיקרא

מהדורה חדשה ומתוקנת, עם מראי מקומות לכל המובאות בדברי רבינו, וביאור מקיף וממצה, הנועד לפתוח את הספר לקהל הרחב של לומדי התורה

מאתי

יהודה בן אברהם שמחה ושרה זלאטע ז"ל קופרמן

מהדורה חדשה מתוקנת ומורחבת

ירושלים, תשע"ח

ויהיו שנואים בלבנו. ורק שמעיות, כמו חזיר ובשר בחלב וכיוצא בזה, המה נקראים "חוקים", בזה שיאמר 'אפשי בהם אבל מה אעשה ואבי שבשמים גזר עלי' ¹ - יעויין שם פרק ששי. לכן אמר (ישעיה נה, ז): "יעזוב רשע דרכו" - שזה רק דברים חוקיים והיצר מתאוה להן, רק שגזרה כמו עריות ומאכלות אסורות, על זה "יעזוב דרכו" - לברד ². "ואיש און" - ש"און" בכל התנ"ך הוא על גזל וחמס וכיוצא באלה - דברים השמעיים לחמוד אשת רעהו וכיוצא בזה ³ - גם "מחשבותיו" יעזוב, שנפש המעולה אינו צריך להתאוות לזה. ולכן אמר (שמות טו, כו): "והאזנת

לאביו ולבנו חל תיכף האיסור ¹³, ואם היו נשואות לאיש מקודם, הלא פקע איסורן במיתת בעליהן, וכי קנויות הן לאביו ולבנו חייב עליהן. ולכן כתיב (פסוק יח) "אשר ישכב את אשה דוה", שאפילו היא אשת איש חייל איסור נדה, דמוסיף איסורא לבעלה דהוי איסור מוסיף ¹⁴. ולכן על אחותו ¹⁵ מוכרחין אנו לתירוצ' ירושלמי שקין נשא אחותו.

76 כ, כו ואבדיל אתכם מן העמים להיות לי ¹. בשמונה פרקים (הקדמת הרמב"ם למסכת אבות) ביאר, שזה אינו על מצוות שכליות, שבלשון חכמים נקראים "מצות", בזה צריך להיות שונאם בעצם

ומקבל עליו עול מלכות שמים. ² ואינו מצווה להסירם ממחשבותיו, כי באמת 'אפשי ואפשי'... ³. לא זכינו למצוא מקור ברור לדברי רבינו, אך עיין בספר השרשים (לרבי יונה אבן ג'נאח) ערך האון והוון והגון שכתב: ...ענינם החמס והתרעומת והעול, עכ"ל. חידוש רבינו כאן, כי דברים מסוימים הנראים בהשקפה ראשונה כמצוות שמעיות, באמת שייכות לסוג של מצוות שכליות. ואמנם חז"ל ביומא סז, ב מנו את איסורי עריות בין 'דברים שאלמלי לא נכתבו - דין הוא שיכתבו', ואלו הם: עבודה זרה, גילוי עריות ושפיכות דמים גזל וכו'. ומאידך, בתורת כהנים לפרשת קדושים (הובא לעיל הערה 1), אמר ר' אלעזר בן עזריה, לא יאמר אדם אי אפשי לאכול בשר בחלב, אי אפשי ללבוש שעטנז, אי אפשי לבא על הערוה. אלא אפשי, ומה אעשה ואבי שבשמים גזר עלי, ע"כ, מכאן ששני מיני עריות הם, השמעיות (כגון קירבה משפחתית), והשכליות (כגון אשת איש

פלתו" ¹³. כלומר, מיד כשהאשה נישאה לבנו, חלו מיד הן איסור אשת איש והן איסור כלה. שני איסורים אלה הם בניגוד להיתר שהיה לפני כן, כשלה היה דין פנויה. לכן הלשון "אֲשֶׁר יִשְׁכַּב", כי אין כאן כל שעת היתר בין איסור אשת איש ובין איסור כלה או חמות. לקיחתה היא, איפוא, כולה באיסור. ¹⁴. בכל מקרה של איסור נדה יש איסור מוסיף, שם אף ר' יוסי מודה כי איסור חל על איסור. לכן כתוב לשון 'שכיבה' ¹⁵. שכל לקיחתה היא באיסור, ובכל זאת כתוב "פי קח" ולא "ישכב".

(כ, כו) 1. רש"י (בשם התורת כהנים): רבי אלעזר בן עזריה אומר, מגין שלא יאמר אדם 'נפשי קצה בבשר חזיר', 'אי אפשי ללבוש כלאים', אבל יאמר 'אפשי, ומה אעשה ואבי שבשמים גזר עלי', תלמוד לומר: "וְאֶבְדֵּל אֶתְכֶם מִן הָעַמִּים לְהִיּוֹת לִי" - שתהא הבדלתכם מהם לשמי, פורש מן העבירה

עמי ימותו בחרב" (פסוק י), כמו שאמרו ירושלמי ריש פרק ד' מיתות, ולרשות לא ניתן אלא סייף בלבד². ואמרו (סנהדרין מז, ב) דהרוגי בית דין, כיון דבדין מקטלי, לא הוי מיתתן כפרה עלייהו, אבל הרוגי מלכות, כיון דלאו בדין מקטלי, הוי מיתתן כפרה עלייהו. לכן אמר "בחרב ימותו כל חטאי עמי" - היינו בדין המלכות³. ומיתתן תהא מכפרת, ולכן (פסוק יא) "ביום ההוא אקים את סוכת דוד".

למצוותיו" - שיכניס תוך לבו, שלא יהרהר בהן כלל⁴, "ושמרת כל חוקיו" - שישמור, אבל יתאוה להן⁵, רק ישמור מצד הגזירה, ויהיה שכרו יותר גדול⁶.

הפטרה (עמוס ט, ח-יא) אפס כי לא השמד אשמיד את בית יעקב וכו'. בחרב ימותו כל חטאי עמי וכו'.

פירוש, כי לא להשמיד בני ישראל, "ולא יפול צרור ארץ" (פסוק ט) - הוא הגרוע שבהם, כמו צרור¹. "וכל חטאי

סקילה, שריפה, הרג, חנק. הרשות, לא ניתן לה אלא סייף בלבד. מכאן למד הרמב"ם ז"ל לומר כן בפרק יד מסנהדרין הלכה ד, וכן בהלכות מלכים פרק ג הלכה א: יאין רשות למלך להרוג באחת מהן אלא בסייף בלבד. והמפרשים לא ציינו מקומו. 3. כי "חרב" מציינת הרוגי מלכות. וכן כותב רבינו לשמות כב, כג ד"ה וחרה אפי והרגתי אתכם בחרב וכו': 'הוא על ידי מלכות... ולרשות [מלכות] לא ניתן אלא סייף בלבד'.

אוצר החכמה

וכדו', שיש בזה משום פגיעה בחבירו, בעל האשה). 4. כאשר תקפה אותו המחשבה והתאוה. 5. אפשי ואפשי. 6. באשר לפום צערא אגרא.

(הפטרה עמוס ט, ח-יא) 1. במצודת ציון כתב שם וז"ל: "צָרוֹר" - חתיכה גסה של עפר, וכן (שמואל-ב יז, יג): "אֲשֶׁר לֹא נִמְצָא שָׁם גַּם צָרוֹר". 2. מראה הפנים: תוספתא בשלהי פרק ט: ארבע מיתות נמסרו לבית דין:

יצור החכמה

בעזה שיי"ת

אה"ח 1234567

ספר

יצור החכמה

חיי משה

בראשית

יצור החכמה

אמרות טהורות, חידושים יקרים
דברים נחמדים, פירושים וביאורים
ציצים ופרחים, דברי אגדה והתעוררות
שבעתיים מזוקקים ביראת ה' ודברי מוסר

אשר דרש דרש משה, מן עטרת ראשינו,
הגאון האדיר הצדיק המפורסם, פאר הדור והדרו,
שר התורה, עמוד ההוראה, חסידא ופרישא כקש"ת

רבי משה צבי ארי' ביק זצוקללה"ה

אבדק"ק מעזיבז יצ"ו

אלול תש"ע • ברקלין ניו יארק יצ"ו

מפניו, על כן אמר והיה כל מוצאי יהרגני, כיון שבטלה ממנו צלם אלקים, ואין הבריות מתייראות ממנו, ואינו יכול לרדות בבריות.

ויש לבאר בזה מאמרם ז"ל (שנת קנ"א ע"ג) אריה אבי תרי לא גפיל, (להורגן, מדכמיז ט, ז) ומואלכס מרי, וכמיז על כל חית הארץ ואפילו מרי, רש"י. ולכן אמרו חז"ל שדוקא כשהם בי תרי שהם שני אנשים, ואין אחד מתגאה כיחיד, אז אין האריה מתנפל עליהן להרגן, מכיון שאם הם מתנהגים בענוה ובשפלות רוח, שורה עליהם צלם אלקים, לרדותם בבריות ולהמשילם עליהם.

בידכו באומרו אליו וירדו בדגת הים, ולא אמר וירד בדגת הים בדכרו אל האדם, אלא אמר וירדו בדגת הים כלשון רבים, כי רק אם האדם מתנהג כמדת הענוה והשפלות, הוא זוכה למשול בדגת הים ובבריות,

וגם בעת שאמר הקב"ה שהוא עושה את האדם בצלם אלקים, שיתיראו הבריות מפניו, הורה הקב"ה את מדת הענוה לאדם, כשאמר נעשה אדם, ורק כשהאדם מתנהג במדת הענוה, שורה עליו צלם אלקים, והבריות מתייראים ממנו. אבל קין שגבהה רוחו בקרבו, בטל ממנו צלם אלקים, ולא יראו הבריות

לא היה נחשב לכלום, כי לעומת אברהם לא היה נחשב כלום.

(ב) עוד יש להבין מה שדורשין אותו לשבח אילו היה בדורו של אברהם היה צדיק יותר, הרי שבח זה גנאי גדול הוא לנח, שדורשין עליו שאילו היה בדורו של אברהם היה צדיק יותר, הרי מה שעתה אינו צדיק הוא מתמת דורו שהיה דור של רשעים, נמצא שאנשי דורו השפיעו עליו שלא יהיה צדיק יותר, ואין לך גנאי יותר גדול מזה.

76 א] אלה תולדות נח נח איש צדיק תמים היה בדורותיו (ו, ט).

פירש רש"י יש דורשין לשבח ויש דורשין לגנאי, יש דורשין לשבח שאילו היה בדורו של צדיקים היה צדיק יותר, ויש שדורשים אותו לגנאי לפי דורו היה צדיק ואילו היה בדורו של אברהם לא היה נחשב לכלום. וצריך להבין במה נחלקו שני הלשונות, שזה דורש לגנאי וזה דורש לשבח, ולכאורה שניהם אמת, שבודאי אילו היה בדור צדיקים היה צדיק יותר, ומכל מקום אילו היה בדורו של אברהם

ג) גם צריך להבין מה שנאמר את האלקים התהלך נח (ס). ופירש רש"י ואצל אברהם נאמר אשר התהלכתי לפניו, אלא נח היה צריך סעד לתומכו, ואברהם היה מתחזק ומהלך בצדקו מאליו. וצריך להבין למה אכן היה כך שנח היה צריך סעד לתומכו, ולא היה יכול לילך לפני ה' בכוחות עצמו, ולא כמו אברהם שהלך לפני ה' בכוחות עצמו, ובמה היתה שונה דרכו של נח מאברהם שהיה צריך סעד לתומכו.

ד) עוד יש להבין מה שנאמר בנח שלא כמו באברהם, שבנח נאמר נח איש צדיק תמים, ולאחר מכן נאמר את האלקים התהלך נח, ואילו באברהם נאמרו מעלותיו בהיפוך, שמקודם נאמר (י, ב) התהלך לפני ואחר כך נאמר והיה תמים.

ה) במדרש (גרי"י פל"ו ג) ויחל נח איש האדמה (ט, ט), אמר רבי ברכיה חביב משה מנח, נח משנקרא איש צדיק נקרא איש אדמה, אבל משה משנקרא איש מצרי נקרא איש האלקים. ויש להבין וכי גנאי הוא להיות איש האדמה, ועיין מה שכתב בזה בגזר הקודש.

ו) נראה לבאר על פי מה שאמרו חז"ל (מגיגי ט' ע"ג) מאי דכתיב (מלאכי ג יט) ושבתם וראיתם בין צדיק לרשע בין עובד אלקים לאשר לא עבדו, ופריך הש"ס היינו צדיק היינו עובד אלקים, היינו רשע היינו אשר לא עבדו, אמר ליה עבדו ולא עבדו תרוייהו צדיקי גמירי

נינהו, ואינו דומה שונה פרקו מאה פעמים לשונה פרקו מאה ואחד, (אף על פי שניהן נדיקים לא ענדוהו שזה ענדו יומה, רש"י). וצריך להבין מה שאמרו שאותו שאינו שונה פרקו אלא מאה פעמים נקרא אינו עבדו, ואותו ששונה פרקו מאה פעמים ואחד נקרא עבדו, וכי משום אותו פעם אחת שהוא מוסיף ללמוד פרק נקרא עבדו, ואותו שלמד פרקו מאה פעמים נקרא אינו עבדו.

וכתב בספר התניא (פיק ט"ו) שבאותו הדור היו רגילים לשנות את פרקם מאה פעמים, ולכן אותו שלמד פרקו מאה פעמים לא שינה מטבעו כלל, ואף שלמד תורה, אך למד כפי הטבע וכפי המורגל, ולכן נקרא אינו עבדו, ואותו ששנה פרקו מאה פעמים ואחד שינה מטבעו המורגל, והוסיף ללמוד פרקו עוד פעם אחת, לכן נקרא עבדו, וכמו כן בכל עניני עבודת ה', יש צדיק אחד שמקיים כל מצות ה' ועוסק בתורה, אך אינו יוצא מגדר הטבע, ועובד את השי"ת רק לפי הטבע, ואילו העובד את ה' כראוי יוצא מגדר הטבע, ומתגבר על רגשי לבו ורצונותיו הטבעיים, הוא נקרא צדיק גמור והוא נקרא עבדו. ומי שעובד את השי"ת רק כפי טבעו, הוא נקרא אינו עבדו. יעיי"ש ענין זה באריכות.

ו) נראה שזה היה ההבדל בין נח לאברהם, דהנה בלידתו של נח נאמר (ה, ט) ויולד בן וגו' ויקראו שמו נח לאמר זה ינחמנו ממעשנו ומעצבון

מי גברה, האם מעלתו של האדם שתכונות נפשו מושכות אותו לעשות מעשים שאינם טובים, ולבו נמשך אל פעולות שאין ראויות, והוא כובש את יצרו ומתגבר על רגשי לבו. או שמא גברה מעלתו של האיש החסיד בנפשו, שנפשו נמשך אל הטוב, ומאוויי לבו נכסף להשיי"ת. ועיין שם מה שהכריע בזה.

ואפשר לומר שבזה נחלקו הדורשין לשבח והדורשין לגנאי, אלו שדרשו לשבח סוברים שגברה מעלת האדם שנפשו נמשך אל המעשים הטובים, ודרשו בשבחו של נח, שנולד בצדקתו ולא נמשך אל המעשים הרעים, ועל זה אמרו שאילו היה בדור של צדיקים היה צדיק יותר, כי אם היה בדורו של אברהם, היה מתעלה יותר במדריגות הקדושה, כי היה מתייגע בעבודתו, ואז היה במעלה נשגבה שאין לך למעלה הימנה, אך בדורו די היה לו בצדקתו שנולד בה, ולא התייגע יותר בעבודתו.

והדורשין לגנאי סוברים שהאדם שנפשו נולד עם תכונות רעות, והוא כובש את יצרו ומתגבר על טבעי לבו, חשוב במעלתו יותר מהאדם שנולד בצדקתו, ולכן אמרו אילו היה בדורו של אברהם לא היה נחשב לכלום, כי אברהם התעלה במעלותיו ודרגותיו בכוחות עצמו להתגבר על טבעי נפשו, ומעלותיו של נח באו לו מטבעי נפשו, ועל כן אילו היה בדורו של אברהם לא היה נחשב

ידינו, תיכף בהוולדו הכירו בו שלגדלות נוצר. וכמו שאמרו חז"ל (מנהלין קי"ג ע"ג) על נח, בא צדיק לעולם בא טובה לעולם, שנאמר זה ינחמנו ממצשנו ומעצבון ידינו, ונח היה צדיק מטבע לידתו, ולא הוצרך להתגבר על טבעי לבו לעבודת הבורא.

לא כן אברהם אבינו, שהכיר את בוראו מאליו וראה שיש מנהיג לבירה, ומאז ילדותו נתנסה בנסיונות גדולים על ידי אביו תרח ועל ידי נמרוד ופרעה וכו', וירדו לחייו, ולא זו בלבד אלא כל קיום מצות הבורא היו במסירות נפש, כמו שמצינו שביום השלישי למילתו הצטער על שלא באו אורחים לקיים מצות הכנסת אורחים (רש"י וירא י"א, ט).

ועל זה נאמר אצל אברהם התהלך לפני, ולשון הליכה נאמר על עמל ויגיעה, וכמו שפירש רש"י על מה שאמרה תורה (ויקרא כו, ג) אם בחקתי תלכו, שתהיו עמלים בתורה. ואמרה תורה שבעמל רב ויגיעה מרובה הלך לפני ה', ועל ידי זה הגיע למעלתו שהיה תמים. לא כן נח שנולד בצדקתו, נאמר בו מקודם צדיק תמים, שנולד בתמימותו ובצדקתו, ואחר כן התהלך את האלקים, שהליכתו את האלקים ויגיעתו באה לו לאחר שכבר היה צדיק תמים.

ובזה נבוא אל הביאור כמה שנחלקו הדורשין לשבח עם הדורשין לגנאי, דהנה הרמב"ם (שמונה פרקים פ"ק ש"ט) כתב שנחלקו החוקרים מעלתו של

שנולד בצדקתו עלול לאבד מדריגותיו, כי יתרון שהגיע לאדם שלא ביגיעה, אינו נזהר כל כך בזה מלאבדו, וגם בקל יוכל לאבד דבר שלא הגיע אליו לאחר התאמצות והשתדלות.

אוצר התכונה

ובזה יתבאר היטב מה שפירש רש"י שנה היה צריך סעד לתומכו, כי מכיון שהגיע אל מעלותיו וצדקותיו שלא בכוחות עצמו אלא נולד בהם, אם כן בקל יוכל לאבד מדריגותיו, על כן הוצרך סעד לתומכו, ונאמר בו את האלקים התהלך נח, שתמך בו לבל יאבד מדריגותיו. לא כן אברהם אבינו שהיה מתחזק והולך בצדקתו בכוחות עצמו, אין לחשוש שמא יאבד מדריגותיו, כי מדריגות ומעלות אלו שבאו לו ביגיעה ובהתאמצות, לא בקל יאבדם האדם. ועל כן באברהם נאמר האלקים אשר התהלכתי לפניו, ופירש רש"י שלא הוצרך סעד לתומכו.

היוצא מכלל כל זה היה משה רבינו ע"ה, שאף שנולד בצדקתו וקדושתו, כמו שאמרו חז"ל (מגילה י"ד ע"ב) שבשעה שנולד נתמלא כל הבית כולו אורה, מכל מקום מכיון שנתגדל בביתו של פרעה, עלול היה לאבד כל מדריגותיו הנוראות, והוצרך להתייגע בכוחות עצמו להתעלות במדריגותיו. עד שלא הוכר עליו גדלותו מבחוץ, והיה נראה כאיש מצרי, ואמרו עליו שהוא איש מצרי, מכל מקום התייגע והתאמץ בכוחות עצמו, עד שהגיע למדריגותיו הנוראות והנעלות, והעידה

לכלום, כי גברה מעלת האדם שמתגבר על רגשי לבו ומאוויי נפשו, יותר מהאדם שנולד בצדקתו.

ובזה יבואר הדיוק מה שדייקו המפרשים למה אמרו הדורשין לגנאי אילו היה בדורו של אברהם וכו', ולא אמרו בדור של צדיקים סתם, וכמו שאמרו הדורשין לשבת. ולפי דברינו יבואר היטב כי עיקר דבריהם של הדורשין לגנאי, שנגד אברהם אבינו אינו נחשב למאומה, כי אברהם הגיע למדריגותיו בכוחות עצמו, ואילו נח נולד בצדקתו.

ובזה נראה לבאר מה שאמר הקב"ה לנח כי אותך ראיתי צדיק לפני בדור הזה, והדגיש הקב"ה לומר בדור הזה, כי רק בדור הזה נחשב נח לצדיק, אף שלא הגיע למעלתו בכוחות עצמו, אבל בדורו של אברהם לא היה נחשב לצדיק, רק אם היה מתעלה במעלתו בכוחות עצמו. ואפשר שלכן צוה לו הקב"ה להתעסק בבניית התיבה ק"כ שנה, כדי שבשנים אלו יתייגע לקיים מצות הבורא יתברך, ובזה יזדכך ויתעלה במדריגותיו בעבודת ה' ויהיה ראוי להינצל.

ונראה עוד כי מעלתו של הצדיק שהגיע למדריגות בכוחות עצמו הוא, שמכיון שהתייגע להגיע למדריגה זו שהוא עומד בה עתה, לא יאבד ממנו מדריגותיו, כי בדבר שהתייגע האדם הוא נזהר מאד שלא לאבדו, ועוד שקשה לאבד דבר שנתייגע האדם בכל מאמצי נפשו, אך הצדיק

ומוסיף הנביא ואומר, כי ההרים ימושו והגבעות תמוטינה וחסדי מאתך לא ימיש וגו', ואין הרים אלא אבות, (שמו"ר פט"ו ז) וגבעות אלו האמהות, שנקראו גבעות (רש"י נמדני כג, ט). ואף אם זכותם של האבות והאמהות ימוש וימוט ח"ו, כי הם התייגעו על קיום תורה ומצות, ובני ישראל אינם מתייגעים על זה, בכל זאת יזכור שבועת נח, ואמר מרחמך ה' שיגאלנו גאולת עולמים ברחמים מרובים במהרה בימינו.

ב אלה תולדות נח נח איש צדיק תמים היה בדורותיו (ו, ט).

ולהלן (ו, ב) נאמר כי אותך ראיתי צדיק לפני בדור הזה ולא נאמר צדיק תמים, והביא רש"י (סס) דברי חז"ל (עירובין י"ח ע"ג) מכאן שאומרים מקצת שבחו של אדם בפניו וכולו שלא בפניו, ויש לבאר באופן אחר.

ב כתב רש"י (ו, ז) אף נח מקטני אמנה מאמין ואינו מאמין, וצריך ביאור וכי לא האמין נח בהקב"ה שיביא את המבול, לאחר שאמר לו ואני הנני מביא את המבול. ועוד יש להבין בזה שאם היה מאמין ואינו מאמין שיבא המבול, למה בנה את התיבה במשך מאה ועשרים שנה, ועל התאמצותו במשך מאה ועשרים שנה לא חס, ועוד יש לדייק כמה דיוקים שיבוארו בהמשך הדברים.

ג עוד כתב רש"י על הפסוק (ו, יד) עשה לך תבת וגו', הרבה ריוח והצלה לפניו

עליו התורה הקדושה שהוא איש האלקים (דברים לג, ב).

על כן אמרו במדרש שמשו רבינו חביב מנח, שמשו רבינו לאחד שנקרא איש מצרי נקרא איש האלקים, שהתייגע להתעלות להיות איש אלקים, לא כן נח שאחר שנקרא איש צדיק חזר להיות איש האדמה, וזאת משום שלא רכש לעצמו מדריגותיו בכוחות עצמו, ולכן בבוא עת נסיון לא יכול היה לעמוד בזה וחזר להיות איש האדמה. שהשקיע עצמו רק בעבודת אדמה ובענייני ארציות, והוא גנאי גדול לאיש צדיק כזה שנולד בצדקתו, ולא היה נזהר לעמוד במעלותיו הנפלאות.

ובזה יש לפרש הפסוק בהפטרת השבוע (ישעיה נד, ט), כי מי נח זאת לי אשר נשבעתי מעבור מי נח עוד על הארץ כן נשבעתי מקצף עליך ומגער בך. וצריך להבין למה מזכיר הכתוב מה שנשבע הקב"ה על מי נח, ולמה לא הביא שבועתו של הקב"ה שנשבע לאברהם יצחק ויעקב, שיושיע את בני ישראל ויגאלם גאולת עולמים.

ולפי דברינו יבואר, שניבא הנביא על ישראל, שאף אם לא יהיו בהמדריגות של אברהם אבינו שהתייגע עליהם בכוחות עצמו, אלא יהיו בדרגת נח, ויקיימו תורה ומצות בלי יגיעה, מכל מקום כבר נשבע לנח מעבור מי המבול עוד על הארץ, אף שלא גדלה מעלתו כאברהם, כן נשבע לישראל מקצף עליך ומגער בך.